

ATT HANDLEDA MED WEBBKAMERA

Något blir annorlunda

Linda Borglund

Rapport från Centrum för lärande och undervisning

Nr 13:2011

ISSN 1650-5867

HÖGSKOLAN I BORÅS
CENTRUM FÖR LÄRANDE OCH UNDERVISNING

Rapport från Centrum för lärande och undervisning

Innehåll | Rapport nr 13, 2011

SAMMANFATTNING	9
BAKGRUND	9
SYFTE	9
METOD	9
RESULTAT	9
INLEDNING	11
DEFINITIONER	12
<i>Adobe Connect Pro</i>	12
<i>Chatt</i>	12
<i>Diskussionsforum</i>	12
<i>Lärplattform</i>	12
<i>Videokonferens</i>	13
<i>Webbkonferens</i>	13
SYFTE	13
<i>Frågeställningar</i>	13
BAKGRUND	15
DISTANSUTBILDNING I HÖGRE UTBILDNING	15
TEKNISKA SYSTEM FÖR MÖTEN	16
ATT KOMMUNICERA MED HJÄLP AV KAMERAN	16
HANDLEDNING INOM HÖGRE UTBILDNING	18
<i>Relationer i handledning</i>	19
DISTANSHANDLEDNING	19
SAMMANFATTNING	23
TEORETISK RAM	25
OLIKA PERSPEKTIV PÅ KOMMUNIKATION	25
<i>Kommunikation som linjär process</i>	25
<i>Mellanmänsklig kommunikation</i>	26
<i>Icke-verbal kommunikation</i>	26
DIALOGENS BETYDELSE FÖR LÄRANDE	27
<i>Kommunikativt handlande</i>	27
<i>Dialogism och handledning</i>	28

TEORIERN I FÖRHÅLLANDE TILL UNDERSÖKNINGENS SYFTE	31
METOD	33
DATAINSAMLING.....	34
<i>Urval</i>	34
<i>Informantbakgrund</i>	35
<i>Bortfall</i>	35
<i>Tillvägagångssätt</i>	35
<i>Etik</i>	36
ANALYS.....	37
UNDERSÖKNINGENS KVALITET.....	37
RESULTAT	39
HANDLEDNINGENS UPPLÄGG	39
<i>Grupp- eller individuell handledning</i>	39
<i>Webbkameran som verktyg</i>	41
<i>Andra verktyg i handledningen</i>	41
<i>Teknik</i>	42
VAD BLIR ANNORLUNDA	43
<i>Handledarrollen</i>	43
<i>Effektivisering</i>	44
<i>Icke-verbal kommunikation</i>	45
<i>Synkron kommunikation</i>	46
FÖRDELAR FÖR STUDENTERNA.....	46
SAMMANFATTNING.....	46
DISKUSSION	49
RESULTATDISKUSSION	49
<i>Grupphandledning</i>	49
<i>Dialog på lika villkor</i>	49
<i>Synkron vs asynkron</i>	50
<i>Icke-verbal kommunikation</i>	51
<i>Teknik</i>	52
<i>Effektivisering och samlade resurser</i>	53
METODDISKUSSION	53
<i>Bortfallsanalys</i>	53
<i>Att intervjua i Adobe Connect</i>	54
<i>Analys</i>	56
<i>Didaktiska konsekvenser</i>	56
FORTSATT FORSKNING	58

REFERENSER	59
ELEKTRONISKA KÄLLOR	62
BILAGA 1	63
MISSIV	63
BILAGA 2	65
MISSIV	65
BILAGA 3	67
INTERVJUGUIDE	67

FÖRELIGGANDE RAPPORT är nummer tretton i rapportserien Rapport från Centrum för lärande och undervisning. Syftet med rapportserien är dels att redovisa resultat från pågående och avslutade projekt samt att publicera inlägg i en pågående diskussion kring tillämpade metoder och att utveckla idéer inom ramen för högskolans uppdrag.

Redaktör för rapportserien är Peter Sigrén vid Högskolan i Borås

Besöksadress: Allégatan 1, 501 90 Borås.

e-post: peter.sigren@hb.se

Grafisk form

PETER SIGRÉN

Tryck

Responstryck, Borås, 2011

NR 13, 2011

ISSN: 1650-5867

Digital version: <http://hdl.handle.net/2320/8717>

I rapportserien Rapporter från Centrum för lärande och undervisning

1. Lönn, A. (1999). *Pedagogisk handledning vid högskola. En studie av pedagogisk handledning vid sektionen för Väg- och Vattenbyggnad, Chalmers Tekniska Högskola*. Högskolan i Borås, Pedagogiskt centrum. Rapport nr 1, 1999.
2. Lönn, A. (2000). *Vad förväntas av/väntar handledare och studenter? En enkätstudie om handledare och studenters förväntningar på varandra inför examensarbetet, om deras förväntningar uppfylls, samt deras beskrivningar av handledningens förlopp*. Högskolan i Borås, Pedagogiskt centrum. Rapport nr 2, 2000.
3. Bengtsson, A., Arlebrink, J., & Desaix, M. (2002). *Försöksprojekt i matematik vid Ingenjörshögskolan i Borås*. Högskolan i Borås, Centrum för lärande och undervisning. Rapport nr 3, 2002.
4. Sigrén, P., & Borglund, L. (2003). *Utvärdering av en genomförd distanskurs vid Högskolan i Borås*. Högskolan i Borås, Centrum för lärande och undervisning. Rapport nr 4, 2003.
5. Holmeros Skoglund, K., & Högberg, I. (2003). *Studentsupport vid Högskolan i Borås – Behov, verksamhet och visioner*. Högskolan i Borås, Centrum för lärande och undervisning. Rapport nr 5, 2003.
6. Eklöf, A. (2005). *Diskussionsforum i en lärplattform – ett socialt och kunskapsmässigt stöd för distansstudenter*. Högskolan i Borås, Centrum för lärande och undervisning. Rapport nr 6, 2005.
7. Sigrén, P. (2006). *Design för det goda livet – en kurs- och projektutvärdering av en experimentellt utformad kursidé*. Högskolan i Borås, Centrum för lärande och undervisning. Rapport nr 7, 2006.
8. Jämsvi, S., & Langelotz, L. (2006). *Det tar vi sedan, i en annan kurs. Talet om mångfald inom det allmänna utbildningsområdet i lärutbildningen*. Högskolan i Borås, Centrum för lärande och undervisning. Rapport nr 8, 2006.
9. Arvidsson, I., & Jämsvi, S. (2006). *Implementering av policy låter det sig göras? - en reflektion över två exempel vid Högskolan i Borås*. Högskolan i Borås, Centrum för lärande och undervisning. Rapport nr 9, 2006.

10. Arvidsson, I. (2007). *Kursvärdering – en komplex väv med många perspektiv. En fokusgruppintervju av studenters uppfattningar*. Högskolan i Borås, Centrum för lärande och undervisning. Rapport nr 10, 2007.
11. Sigrén, P. (2007). *Alumnuppföljning av studenter som påbörjade programutbildningar under 2001*. Högskolan i Borås, Centrum för lärande och undervisning. Rapport nr 11, 2007.
12. Borglund, L., & Langelotz, L. (2009). *Utvärdering av barnmorskeutbildning på distans*. Högskolan i Borås, Centrum för lärande och undervisning. Rapport nr 12, 2009.
13. Borglund, L. (2011). *Att handleda med webbkamera. Något blir annorlunda*. Högskolan i Borås, Centrum för lärande och undervisning. Rapport nr 13, 2011.

Förord

Mellanmänsklig kommunikation i distansutbildningar har intresserat mig ändå sen jag gick min grundutbildning i pedagogisk informations- och kommunikationsteknik. Frågan vad som blir annorlunda när vi kommunicerar i virtuella rum har alltid varit aktuell i mitt arbete och i mina studier. När jag påbörjade mina magisterstudier hade jag tänkt skriva om föreläsning med hjälp av videokonferensteknik, det blev istället handledning med webbkamera. Tekniken förändras och förändrar villkoren för högre utbildning, vilket är en utmaning för oss som arbetar inom högskolan. Jag hoppas att min uppsats kan bidra till diskussionen om hur vi kan utnyttja de nya verktygen för att främja lärandet.

Främst vill jag tacka de handledare som delade med sig av sina erfarenheter av distanshandledning. Utan er hade det inte blivit någon uppsats! Jag vill också tacka min handledare Mary-Anne Holfve Sabel för hennes kloka råd och synpunkter som gjorde att jag, snabbare än jag trodde, kunde avsluta min uppsats. Tack även till Anita Eklöf som hjälpte mig att hitta respondenter och till Anngerd Lönn Svensson som (glatt!) läste mitt sista utkast och gav mig energi att göra klart. Jag vill också tacka mina övriga fina kollegor på CLU som har stöttat mig med uppmuntrande ord, gett mig litteraturtips och varit villiga att diskutera mitt val av ämne under fikarasten.

Linda Borglund

Juni 2011

Sammanfattning

Bakgrund

Examensarbeten på högskolor och universitet kan idag göras på distans, vilket kräver andra former av handledning.Handledning innefattar kommunikation mellan den som handleds och den som handleder och kommunikation är en förutsättning för lärande. Tidigare forskning har främst varit inriktad på asynkron, skriftlig kommunikation i handledning på distans. I dag möjliggör video- och webbkonferenssystem synkrona möten som kommer så nära ett fysiskt möte som möjligt. Frågan är hur dessa system används för handledning och om något blir annorlunda när samtalen sker i virtuella rum istället för reella.

Syfte

Syftet med studien var att undersöka hur handledare inom högre utbildning använder webbkonferens- eller videokonferensverktyg vid handledning av examensarbeten. Ett ytterligare syfte var att ta reda på hur handledare upplever att handleda med hjälp av video- eller webbkonferenssystem samt om något blir annorlunda.

Metod

Metoden som användes var en kvalitativ intervjuundersökning. Intervjuerna genomfördes via ett webbkonferenssystem, Adobe Connect Pro.

Resultat

Resultatet visar att webbkonferenssystem fungerar väl för handledning på distans. Systemen används för handledningssamtal och kompletteras med andra verktyg för dokumentation och information. Webbkonferenssystemen effektiviserar handledningen och det finns flera fördelar för både studenter och lärare. Grupphandledning framhålls som en bra metod som stöttar studenter i examensarbetet. Att det är annorlunda att handleda på distans är alla handledare överens om. Något förändras i samtalet, men kamerans betydelse finns det olika syn på. För samtliga handledare är tekniken av underordnad betydelse, pedagogiken lyfts fram som det viktiga.

Inledning

Det finns krav på att möten på distans ska öka på Högskolan i Borås. Högskolan ska satsa mer på flexibel utbildning (Högskolan i Borås 2009), dessutom ska lärosätets påverkan på miljön reduceras (Högskolan i Borås 2011). Distansmöten förväntas öka tillgängligheten och flexibiliteten i högre utbildning. Distansmöten förväntas även minska resandet och därmed koldioxidutsläppen, vilket är ett led i högskolans arbete med hållbar utveckling (a.a.). Att använda sig av webb- eller videokonferenssystem i distanskurser är ett sätt att åstadkomma dessa möten. Med systemen kan vi med hjälp av datorskärm, headset och mikrofon träffas i ett virtuellt rum, ett rum som delvis ersätter det fysiska mötet.

Idag erbjuder högskolor och universitet hela utbildningsprogram på distans, det innebär att även examensarbeten görs på distans och att den handledning som då krävs sker på andra sätt än vid fysiska möten på lärosätet. Handledning bygger på ett möte och en dialog mellan lärare och student(er) (Handal & Lauvås 2008; Lökensgard Hoel 2010). Lärande sker i dialogen enligt det sociokulturella perspektivet (Säljö 2000). Genom att kommunicera med vår omgivning lär vi oss och vi blir delaktiga i kunskaper och färdigheter. Mellanmänsklig kommunikation är således en förutsättning för utveckling och lärande och därmed även för handledning.

Att skapa dialog mellan lärare och studenter anses ofta vara distansutbildningens största utmaning (Dafgård 2002). Kommunikation i distanskurser kännetecknas vanligen av skriftlig, asynkron kommunikation och för att föra dialog med studenter använder lärare e-post, discussionsforum eller olika typer av anslagstavlor. (Handal & Lauvås 2008; Hrastinski 2009). Den icke-verbala kommunikationen, i form av kroppsspråk och gester, har ingen plats i det skrivna ordet, trots att det antas vara en viktig del i interaktionen och lär öka förståelsen mellan människor (Argyle 1979). Idag har dock tekniken möjliggjort att vi, utan större investeringar, har tillgång till verktyg som tillåter oss att komma så nära ett fysiskt möte som möjligt. Med hjälp av video- och webbkonferenssystem kan vi se och höra varandra i realtid, något som antas underlätta kommunikationen och därmed lärande i distansundervisning. Mitt intresse och fokus i detta arbete är hur denna teknik används för handledning på distans samt användarnas, det vill säga handledarnas, upplevelser av att använda verktyget. Jag är intresserad av att finna ut vad som blir

eller upplevs annorlunda i relation till fysisk handledning på lärosätet men även i relation till distanshandledning där enbart skriftlig kommunikation används. Både lärares och studenters uppfattning om distanshandledning är av intresse för att kunna utforma ännu bättre metoder och strukturer i kommande utbildningar. I föreliggande studie kommer jag dock att avgränsa mig till att undersöka högskolelärares uppfattningar om handledning på distans.

Definitioner

Nedan förklaras de begrepp som förknippas med distansutbildning och handledning på distans. Definitionerna är delvis baserade på Rikstermbankens, Studera.nu:s och Nationalencyklopedins begreppsförklaringar.

Adobe Connect Pro

Adobe Connect Pro är ett system för webbkonferenser. Systemet är idag standard inom högre utbildning i Sverige. Användaren behöver endast en webbkamera och ett headset för att kunna delta i ett möte via Adobe Connect. Förutom att deltagarna kan se och höra varandra kan de även dela dokument på skärmen. Det finns även en chattfunktion och möjligheter till att föra anteckningar.

Chatt

Chatt är en skriftlig dialog som förs i realtid via Internet.

Diskussionsforum

Diskussionsforum är en form av datorkonferens, det vill säga grupp-kommunikation mellan datoranvändare som via ett datornät utbyter skriftliga meddelanden inom ett gemensamt intresseområde.

Lärplattform

En lärplattform är ett virtuellt klassrum där studenter och lärare kan mötas med hjälp av datorn och Internet. I lärplattformen kan studiematerial såsom uppgifter, undervisningsfilmer och presentationer läggas upp och det finns oftast tillgång till meddelandefunktioner samt diskussionsforum. Exempel på lärplattformar är Blackboard och PING PONG.

Videokonferens

En videokonferens är ett möte där deltagarna befinner sig i olika lokaler men kan se och höra varandra via kameror, tv-skärmar, mikrofoner och högtalare. Oftast krävs speciellt utrustning.

Webbkonferens

En webbkonferens motsvarar videokonferens med den skillnaden att deltagarna sitter vid egna datorer och kommunikationen sker via Internet.

Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka hur handledare inom högre utbildning använder webbkonferens- eller videokonferensverktyg vid handledning av examensarbeten. Ett ytterligare syfte är att ta reda på hur handledare upplever att handleda med hjälp av video- eller webbkonferenssystem samt om något blir annorlunda.

Frågeställningar

- Hur används video- eller webbkonferenssystem vid handledning på distans?
- Hur upplever handledare att handleda via video- eller webbkonferenssystem?
- Bli något annorlunda jämfört med andra former av handledning?
- Vad uppfattas som annorlunda?

Bakgrund

I följande avsnitt ges en historisk bakgrund kring distansutbildning i högre utbildning och användandet av video- och webbkonferenssystem i undervisning. Vidare ges en introduktion till begreppet handledning och handledning inom högre utbildning. Dessutom beskrivs handledning på distans ur olika perspektiv. Avsnittet avslutas med en sammanfattning.

Distansutbildning i högre utbildning

Högskoleverket (2011) definierar distansutbildning som ”utbildning där lärare och studenter i huvudsak är åtskilda i tid och/eller rum” (s. 8). Hösten 2009 fanns det drygt 80. 000 distansstudenter på högskolor och universitet (Högskoleverket, 2011). I jämförelse med campusstudenter var det ett större antal kvinnor som studerade på distans, de var också något äldre, hade oftare barn under 18 år och hade oftare lågutbildade föräldrar. Det är dock ovanligt med nybörjarstudenter i distanskurser, oftast har studenterna tidigare erfarenhet från högre studier. Utbildningens form kan därför sägas betyda mer för det livslånga lärandet än för att bredda rekryteringen. Att bredda rekryteringen, det vill säga att locka till sig nya målgrupper som upplever högre trösklar in i högskolan, har varit ett argument för att öka antalet distanskurser (a.a.). Under 1990-talet satsade Sverige på att utveckla distanskurser. 1998 bildades distansutbildningsmyndigheten, Distum, som sedan övergick i Myndigheten för Sveriges Nätuniversitet. Denna myndighet lades ner och uppgiften att stödja utveckling av IT-stöd distansutbildning ingick i verksamheten för Myndigheten för nätverk och samarbete inom högre utbildning, NSHU. Även NSHU lades ner 2008 (a.a., 2011). I dag sker utveckling av distansutbildning lokalt på lärosätena i landet.

Den första generationens distansutbildning kännetecknades av en individcentrerad korrespondensutbildning där förmedlingspedagogiken var allenarådande. Studenten fick kursmaterial och uppgifter hemsända, först via post senare via e-post. Lärarens uppgift var att skriva tydliga instruktioner, rätta och ge feedback (Hrastinski, 2009). Denna typ av distansutbildning startade redan i slutet av 1800-talet med Hermods (Bååth, 1994). Den andra generationens distansutbildning satsade på massproduktion i form av TV-produktioner under 1970-talet och senare multi-

mediaproduktioner under 1990-talet. Syftet var att det producerade materialet skulle distribueras till en bred publik. Kommunikation mellan studenter och kanske även mellan lärare och studenter var fortfarande av underordnad betydelse (Hrastinski, 2009). Den datorstödda kommunikationen växte fram under 1980-talet och fick sitt stora genomslag under 1990-talet i samband med Internet och webbens framväxt. Dagens distansutbildningar, den tredje generationens, kännetecknas av teknik som stödjer kommunikation, till exempel e-post, diskussionsforum och chattar, men även system för video- och webbkonferens (a.a.). Den tredje generationens distansutbildningar betonar alltså vikten av interaktion och kolloborativt lärande, men de förra generationerna, där förmedlingspedagogiken är dominerande, existerar även idag parallellt med nya former.

Tekniska system för möten

Redan på 50-talet hade TV-tekniken utvecklats till att kunna användas för möten på distans via telenätet och 1964 visades den första bildtelefonen upp på Världsutställningen i New York. Bildtelefonen förväntades ersätta den vanliga telefonen redan under 70-talet, men med facit i hand var detta en utopi. De icke-verbala signalernas betydelse för bildtelefonens framgång överskattades, tvärtom visade det sig att gemene man *inte* ville se den de pratade med, dessutom var tekniken alldeles för dyr (Katzeff & Skantz, 1997). Först under 1990-talet slog videokonferens-tekniken igenom, även om man under 1970-talets energikris talade om vikten av att mötas på distans istället för att resa. Videokonferens-teknik är också förhållandevis dyr och kräver oftast speciell teknik. I distansundervisning användes den, och används fortfarande till att sända föreläsningar till lokala lärcentra¹. Under senare år har webbkonferenssystemen gjort att vi med enklare och billigare teknik, webbkamera, headset och dator, lättare kan kommunicera på distans.

Att kommunicera med hjälp av kameran

Ögonkontakt är viktig i mänsklig kommunikation och för att skapa närvaro. Att skapa ögonkontakt är dock svårt i webbkonferenser då vi använder dator eller TV-skärm för att kommunicera (Grayson & Monk, 2003). Kamerans position och det faktum att vi tittar på skärmen istället

¹ Ett lärcentrum är en kommunal verksamhet som fungerar som studiemiljö och mötesplats för vuxenstudierande

för in i kameraögat gör att vi inte har samma förutsättningar för ögonkontakt som i ett möte ansikte mot ansikte. Att titta in i kameran är annars en regel när det gäller till exempel inspelade föreläsningar, just för att sträva efter kontakt och en känsla av att den som talar på skärmen talar direkt till mig (Ward, 2000).

Genom att finjustera inställningar och genom att ha en optimal placering av utrustningen kan deltagarna i en videokonferens uppleva att de har ögonkontakt (Grayson & Monk, 2003). Att kunna se den man talar med är det som ger den största fördelen med video- och webbkonferenser jämfört med telefonkonferenser. Interaktionen upplevs bättre, därför att vi kan varsebli varandras reaktioner på det som sägs (Katzeff & Skantz 1997; Lindh 2006). Det ger en känsla av närvaro att kunna se varandras ansikten. Denna känsla är svår att beskriva, men att kunna se leenden, nickningar och höjda ögonbryn tillför någonting till kommunikationen som gör att vi har lättare för att känna oss delaktiga. Video- och webbkonferenser kan ha fördröjningar av bilden på grund av olika tekniska störningar, till exempel att inte överföringshastigheten är tillräcklig. Detta kan medföra att bild och ljud inte är synkroniserade. Trots att dylika tekniska fel kan störa kommunikationen är det inte ett bättre alternativ att stänga av kameran, bilden har betydelse oavsett störningar (Lind 2006).

Kroppsspråk och gester är svårare att tyda i webb- och videokommunikation jämfört med i fysiska möten. Kameran gör att vi är fast placerade i rummet, det vill säga vi kan inte röra oss på samma sätt som i ett fysiskt samtal utan måste hålla oss inom kameravinkeln. Den bild vi ser på skärmen är oftast ganska liten, vilket gör att det är svårare att uppfatta subtila gester och ansiktsuttryck (Lögdlund 2011). Dessa faktorer gör att vi har svårare att upptäcka när någon vill ha ordet, när någon har en fråga eller när någon inte uppfattar vårt budskap.

I undervisning där webb- eller videokonferensverktyg används för större grupper får ofta läraren en dominerande roll (Lögdlund 2011). Läraren styr samtalet och vilka som kan eller får yttra sig. Det kan skapa en ojämlig kommunikation som närmast kan liknas vid envägskommunikation. I mindre grupper, där webbkamera vid den egna datorn används kan webbkonferensen bli ett verktyg för kolloborativt lärande. Deltagarna har då bättre möjlighet att delta aktivt i samtalet på lika villkor (Lindh 2006).

Handledning inom högre utbildning

Lönn Svenssons (2007) definierar det generella begreppet handledning som: *något som sker över tid där någon får hjälp av en annan att bli händig* (s.35). Handledning inom högre utbildning kan definieras på olika sätt och vara av olika art, praktikhandledning är en form som innebär att studenter handleds på en praktikplats av någon yrkeserfaren utanför högskolan, en annan form av handledning ges av så kallade basgruppshandledare till grupper av studenter under grundutbildningen (a.a.). Den handledning som avses i den här undersökningen är den *vetenskapliga* handledningen inom högre utbildning. Med vetenskaplig handledning menas hur studenter handleds i examensarbeten och uppsatsarbeten i grundutbildning och på avancerad nivå.

Vetenskaplig handledning kan ses som en process som förändras alltefter som arbetet fortskrider (Gustafsson, Fransson, Morberg, & Nordqvist 2006). Den kan se olika ut beroende på arbetets art och de individuella förutsättningarna hos både student och handledare. Hur handledning utformas beror på den som blir handledd och den specifika handledningssituationen (Lönn Svensson 2007). Den gemensamma nämnaren i alla handledningsprocesser är dock dialogen mellan handledaren och den som blir handledd. Handledarens arbete beskrivs ofta med följande verb: stödja, uppmuntra, kritiskt granska och inspirera. Studenten i sin tur ska visa teoretiska kunskaper, vara självständig och ha skrivförmåga (Gustafsson et al. 2006).

Vetenskaplig handledning betraktas oftast som individuell hjälp av en lärare riktad till en student, men av både ekonomiska och pedagogiska skäl har grupphandledning blivit allt vanligare i grundutbildningen på högskolor och universitet (Gustafsson et al 2007). Ett pedagogiskt skäl till att ha grupphandledning kan vara att handledaren vill skapa en lär-gemenskap där studenter kan läsa varandras arbeten och lära av varandras problemställningar och frågor, alltså en form av kolloborativt lärande. Vissa moment som är lika för alla, till exempel referenshantering, struktur och litteratursökningar kan med fördel behandlas i grupp. Grupphandledning kan dock ha motsatt effekt. Om gruppen är alltför heterogen, om studenterna inte har kommit lika långt i arbetet eller om deras ämnen ligger alltför långt ifrån varandras (Handal & Lauvås 2008). Oavsett om handledaren tillämpar individuell handledning eller grupphandledning (det är inte alltid som det är handledaren som väljer form) är syftet med handledningen dock att utveckla studentens kompetens inom ett specifikt område, det vill säga när det gäller examensarbeten och upp-

satser ska handledningen leda till att studenten kan slutföra sitt arbete och leverera en färdig uppsats.

Lökensgaard Hoel (2010) menar att det för studenten handlar om att bli skrivkompetent för att kunna slutföra en uppsats och/eller ett examensarbete. Med skrivkompetens menas att studenten lär sig att uttrycka sig enligt gällande normer inom den textkultur som råder inom ämnet. Det handlar alltså inte bara om själva språket eller strukturen på arbetet, utan att man lär sig att skriva på det sätt som är ”rätt”. Handledarens uppgift blir då framförallt att socialisera in studenten i rådande skrivkultur.

Relationer i handledning

Handledare kan ha olika syn på sin roll som handledare och på handledningens form, vilket påverkar kommunikationen och relationen (Lönn Svensson 2007). Handal och Lauvås (2008) beskriver tre huvudformer för vetenskaplig handledning. Den första formen av handledning benämner de *produkthandledning*. I denna form av handledning är produkten; uppsatsen eller avhandlingen, det viktigaste och målet med handledningen. Relationen mellan handledare och student beskrivs som ett mästare-lärlingsförhållande. Råden från handledaren är ofta tydliga instruktioner om hur studenten ska gå tillväga i arbetet. Den andra formen kallas för *processhandledning*. Processhandledare är mer inriktade på att studenten ska växa och lära i arbetet. Handledaren ska leda studenten genom de olika stegen på bästa sätt och processen, inte resultatet, är det viktigaste. Studentens förmågor och kunskap ska utvecklas och målet är att göra ett så bra arbete som möjligt efter de förutsättningar som finns. Den tredje formen beskrivs som *Ad Hoc-handledning*. Denna handledning är av mer spontan art och är oftast aktuell i mer experimentella ämnen där handledare och student/doktorand arbetar tillsammans. Handledningen blir då mer av konsultation arbetskamrater emellan.

Distanshandledning

Forskning kring handledning på distans har framförallt varit koncentrerad till användandet av asynkron, skriftlig kommunikation (Stacey & Wendy 2001; Handal & Lauvås 2008; Saalman 2011). Diskussioner kring lärande i distansutbildningar har ofta baserats på så kallade ”learning communities”, det vill säga sociala nätverk i vilka studenter bygger kunskap gemensamt med hjälp av diskussionsforum på nätet (Harasim, Hiltz, Teles & Turoff 1995; Dysthe 2003; Laurillard 2009). Flera forskare hävdar att skriftliga, fördröjda diskussioner ger djupare reflektioner

och bättre innehåll än motsvarande muntliga (a.a.). Denna textbaserade, asynkrona kommunikation blir dock i flera avseenden annorlunda jämfört med muntlig kommunikation ansikte mot ansikte. Fördröjningar gör att dialogen haltar, missförstånd uppstår då deltagarna inte har samma förförståelse. Det är svårare att uppfatta om ord och uttryck tolkas på samma sätt. Skrivkompetensen har stor betydelse eftersom det är enbart genom det skrivna ordet som kommunikationen sker. Det kan vara en fördel för somliga studenter som har en väl utvecklad skrivförmåga men en nackdel för andra (Saalman 2011).

Den synkrona kommunikationen har som fördel att den skapar en större närvarokänsla, i synnerhet om man har både ljud och bild samtidigt. I en intervjuundersökning av Rydberg Fåhraeus (2011) hävdar en grupp språklärare att den synkrona kommunikationen behövs för att skapa grupp-känsla och motivation i distanskurser. Det är även viktigt att kunna se varandra, det skapar förutsättningar för ett möte som påminner om ett fysiskt. Att känna igen situationen ger förutsättningar för en god samtalsmiljö. Genom att förnimma kroppsspråk, gester och återkoppling, blir det enklare att kommunicera.

Distanshandledning har framför allt kännetecknats av skrivna kommentarer i inskickade texter (Handal & Lauvås 2008). Det finns dock andra verktyg som kan användas för kommunikation. Sussex (2008) beskriver de olika kommunikationssätten mellan handledare och student i distansutbildning i en matris (sid. 128).

Tabell 1. Informationsteknik för kommunikation mellan handledare och student på distans (Sussex 2008, s. 128).

	Skriftlig kommunikation		Verbal kommunikation	
	<i>Ej dator-medierad</i>	<i>datormedierad</i>	<i>Ej dator-medierad</i>	<i>Datormedierad</i>
<i>Synkron</i>		Chatt?	Telefon	Ljudkonferens via dator
				webb-/videokonferens
<i>Semi-synkron</i>		Chatt?		
<i>Asynkron</i>	Brev	E-post	Ljudkassett med brev	Ljudfiler med e-post
	Textmarkering	Bilagor	Videoband med post	Video med e-post/på webben
	Skriven text	Diskussionsforum		
		Anslagstavlor		

Sussex har alltså identifierat de olika tekniker eller verktyg som finns att tillgå då handledare vill kommunicera med studenter som gör examensarbeten på distans. Övervägande del av den datormedierade kommunikationen är asynkron, det vill säga fördröjd. Sussex menar att inte heller chatten är ett verktyg för synkrona samtal eftersom det alltid uppstår en viss fördröjning då man skriver svaret istället för att tala, han menar att chatten bör betecknas som semi-synkron. Även Hrastinski (2009) beskriver att studenter och lärare kommunicerar synkront eller asynkront, han definierar dock chatt som synkron kommunikation tillsammans med video- och webbkonferens.

I en studie där Sussex (2008) jämförde studenter som handleddes på campus och studenter som handleddes på distans blev resultatet att det mest fördelaktiga var att använda olika verktyg i handledning på distans, det vill säga både e-post, ljudfiler, telefon och webbkonferenser. Med

olika verktyg blev handledningen mer anpassad efter behov och situation. Dock var de optimala verktygen de som gav möjlighet till hög interaktivitet, synkron kommunikation samt möjlighet att spela in. Just inspelningen var viktig därför att det gjorde att studenterna kunde repetera det som avhandlades under handledningssamtalet.

Högskoleverket (2007) skriver att val av tekniskt verktyg alltid ska vara underordnat pedagogiskt syfte, det vill säga att tekniken inte ska styra upplägget av distanskurser. Om kommunikationen ska vara synkron eller asynkron i handledningen bör alltså avgöras utifrån vilken pedagogisk grundsyn man som handledare har på lärande och dialogens betydelse och inte utifrån vilket tekniskt verktyg som lärosätet tillhandahåller.

Distansutbildning kännetecknas ofta av mer förberedelse än motsvarande utbildning på campus (Gustafsson et al 2006). Det är inte bara själva kursen som ska förberedas med kursplan, innehåll och studiehandledning, utan för läraren handlar det även om att lära sig den teknik som ska användas. Stödet till lärare i denna process kan se olika ut mellan lärosäten, men för att åstadkomma kvalitetsmässigt goda distansutbildningar krävs tillgång till teknisk och pedagogisk kompetensutveckling. Det är även viktigt att se över lärarnas arbetsvillkor, eftersom distanskurser har andra förutsättningar än traditionella kurser (Högskoleverket 2007).

Det är ofta eldsjälarna som har varit först med den nya tekniken och de har ofta styrt utvecklingen av distanskurser på högskolor och universitet (Hrastinski 2009). Dessa lärare har förmodligen ett större intresse för teknik och därmed förmodligen inte samma behov av stöd och support. De lärare som inte är lika teknikintresserade och därför har en något längre förberedelsetid, inkluderat tid för att lära sig nya program, kan undvika att använda video- och webbkonferensverktyg på grund av farhågor kring tekniska problem eller för att de upplever att de inte har tillgång till stöd (a.a.).

Sammanfattning

Vetenskaplig handledning kan ses som en process som leder fram till en produkt; uppsatsen eller examensarbetet (Lökenstaad Hoel 2008). Handledaren kan ha olika uppfattningar om den egna rollen i denna process (Lönn Svensson 2007). Undersökningar av handledning på distans har inte i någon större utsträckning fokuserat på handledarens roll och om den upplevs annorlunda i kameramöten. Tidigare forskning kring distanskurser och handledning på distans har framförallt behandlat den asynkrona, skriftliga kommunikationen (Stacey & Wendy 2001; Handal & Lauvås 2008; Saalman 2011). Webb- och videokonferenssystem möjliggör synkron kommunikation vilket kan medföra andra kommunikationsmönster. Om handledningsprocessen bli annorlunda jämfört med campushandledning eller jämfört med annan distanshandledning är en av studiens frågeställningar och resultatet av undersökningen kan därför jämföras med tidigare forskning kring asynkron kommunikation och kommunikation med hjälp av video- eller webbkamera.

Teoretisk ram

Handledning innefattar kommunikation mellan handledare och den som blir handledd, oavsett om den utförs på distans eller i ett fysiskt rum. Avsnittet inleds därför med en beskrivning av olika perspektiv på kommunikation, därefter följer teorier kring dialogens betydelse för lärande. Avsnittet avslutas med en sammanfattning av den teoretiska ramen i förhållande till syftet med undersökningen.

Olika perspektiv på kommunikation

Kommunikation som linjär process

1947 presenterade Shannon & Weaver en modell som förklarar kommunikation som en linjär process (Fiske 1990). Enligt denna modell är kommunikation att koda och skicka meddelanden. Något förenklat handlar det om att någon, en sändare, bestämmer sig för att skicka ett meddelande till någon annan, en mottagare. Sändaren omvandlar meddelandet till en signal som sänds genom en kanal till mottagaren. Signalen kan påverkas av *brus*. Med brus menas allt som påverkar signalen mellan sändaren och mottagaren och som inte är avsett.

Shannon och Weavers modell hade en uttalad teknisk inriktning, men den har varit betydelsefull i formandet av kommunikationsteorier och tillämpas även på mänsklig kommunikation (a.a.). I video- och webbkonferensmöten kan brus ses som en teknisk störning, exempelvis fördröjning av ljud, avsaknad av bild, dåligt ljud, liten bild, allt som har något med tekniken att göra. Ett sådant fysiskt brus kan alltså enligt modellen bidra till ett sämre möte och bruset kan överrösta budskapet.

Brus kan också ses ur ett semantiskt eller ett psykologiskt perspektiv (Backlund 1997). Det semantiska bruset uppstår när vi inte talar samma språk, bokstavligt eller bildligt. Till exempel när sändaren, läraren eller handledaren, använder sig av fackspråk, för svåra ord eller har någon brytning. Psykologiskt brus förklaras som att sändare och/eller mottagare kan ha förutfattade meningar och förförståelse om varandra. Dessa kan vara både medvetna och omedvetna. Det psykologiska bruset sänds ut av icke-verbala signaler såsom gester, hållning, mimik och vilket fysiskt avstånd vi väljer att ha till andra (a.a.).

Mellanmänsklig kommunikation

Istället för att förklara kommunikation som bestående av olika koder som skickas av en sändare till en mottagare, kan kommunikation definieras som något som sker *mellan* människor, mellanmänsklig kommunikation. Kommunikationen kan dessutom vara av både icke-verbal och verbal natur (Dimleby & Burton 1997). När kommunikation beskrivs som mellanmänsklig ser man på begreppet ur ett semiotiskt perspektiv, det vill säga hur tecken skapas, teckens betydelse och hur interaktion mellan individer struktureras. Kommunikation ses som en social interaktion som inte är linjär utan dynamisk. Kommunikation är en verksamhet som hela tiden pågår och förändras. Kommunikationsprocessen är aldrig fristående från den kultur den verkar i och den förhåller sig också, på något vis, till de tidigare erfarenheter som de individer som ingår i interaktionen bär med sig (a.a.).

Icke-verbal kommunikation

En stor del av människans kommunikation med andra består av icke-verbal kommunikation. Forskare har hävdats att så mycket som 80 % av kommunikationen är av dimensionen ”icke-språklig” (Dimleby & Burton 1997). Användningen av icke-verbal kommunikation har flera funktioner. En är att förmedla attityder och känslor, både avsiktligt och oavsiktligt. En annan funktion är att genom icke-verbal kommunikation förstärks det som sägs med ansiktsuttryck och känslor. Med hjälp av klädsel, frisy och uppträdande ger vi andra en (omedveten eller medveten) bild av oss själva. Vidare styr de icke-verbala signalerna den sociala interaktionen och används till att ge feedback (a.a.).

Med den icke-verbala kommunikationen visar vi i ett samtal att vi finns med, att vi lyssnar och deltar i motpartens resonemang. Genom ansikts mimik, nickningar, leenden och ögonbrynshöjningar speglar vi det som sägs och vad vi tycker om det (Lindh & Lisper, 1990). Icke-verbal kommunikation är en viktig källa till information med kan även ge upphov till missförstånd. Handal och Lauvås (2008) tar upp handledarens kompetens i form av samtalsfärdighet. Studenten måste uppleva att handledaren är intresserad av det som studenten tar upp i ett handledningssamtal för att handledningen ska uppfattas som meningsfull och givande. Användningen av icke-verbal kommunikation ingår i samtalsfärdigheten, man måste kanske inte behärska det fullt ut, men ändå känna till och reflektera kring om man vill vara en god handledare.

Icke-verbal kommunikation kan förklaras bestå av framställande koder (Fiske 1990). Dessa koder kan till exempel vara olika tonfall, kroppsrörelser, ansiktsmimik eller ögonrörelser. Framställande koder kan endast säga något om nuet, inte om hur det kändes igår eller hur det kommer att kännas i morgon (a.a.). ”Framställande koder är alltså begränsade till kommunikation ansikte mot ansikte eller där kommunikatorn är närvarande” (Fiske 1990, s. 94.).

De tio koder som framställs med hjälp av kroppen är enligt Argyle (1979) följande: Kroppskontakt, närhet, orientering, utseende, nickar, ansiktsuttryck, gester, kroppsställning, ögonrörelser och ögonkontakt. Ansiktet är den del av kroppen som är mest uttrycksfullt och det är genom att se på varandras ansiktsuttryck som vi lättast kan tolka de icke-verbala signalerna, det vill säga det som även benämns de framställande koderna.

Dialogens betydelse för lärande

Kommunikativt handlande

Kommunikation är något ömsesidigt enligt teorin kring det kommunikativa handlandet, (Habermas 1996). Habermas teori utgår ifrån begreppet mänskliga handlingar och enligt denna finns det två olika typer av handlingar: *målorienterat* och *förståelseorienterat* handlande. Målorienterat handlande är instrumentellt eller strategiskt, det vill säga att man har ett tydligt syfte med sitt handlande, ett mål ska uppnås med det man gör. I en kommunikationssituation handlar det om att nå fram med sitt budskap, att påverka samtalspartnern. Det förståelseorienterade handlandet har istället som syfte att uppnå förståelse för den man samtalar med och dennes livsvärld. Det finns en strävan efter samförstånd mellan de som kommunicerar, och samförstånd är det vi ska sträva efter, ett socialt, förståelseorienterat handlande, det vill säga ett kommunikativt handlande (a.a.).

Kommunikationsprocesser kan inte samtidigt företas i avsikt att nå samförstånd med en deltagare och att utöva inflytande på honom, dvs. att kausalt framkalla något hos honom (Habermas 1996, s. 114).

Ett samtal kommer till stånd antingen för att uppnå ett gemensamt antagande *eller* för att påverka någon, det vill säga ett målorienterat *eller* ett förståelseorienterat handlande. Det kan inte vara både och även om man kan förledas att tro så. I ett målorienterat samtal är det alltid någon som

har makten och som avser att överföra en övertygelse till den andre, en form av envägs kommunikation.

Men kommunikation är enligt teorin kring det kommunikativa handlandet inte bara ett maktinstrument utan den ger oss även möjlighet till ett gemensamt lärande. Genuint lärande, då individer utvecklas, kan endast uppstå då kommunikationen är fri från maktanspråk och från yttre störningar. Yttre störningar är uttryck för olika aspekter av individens känslor och upplevelser av (förutom makt) status, prestige, rädsla och ideologi. Yttre störningar förhindrar ett fullständigt lärande, utvecklande samtal (Grytz & Pedersen 2004.).

Det kommunikativa handlandet och teorin kring det frigörande samtalet beskrivs av Handal och Lauvås (2008) som *diskursbegreppet* i handledningssituationer. De menar att det huvudsakliga syftet med handledningssamtalet bör vara att studenten (och handledaren) ska uppnå ny kunskap samt att det är ”det bättre argumentet” (s. 113) som är avgörande för handledningstillfällets utfall. Handledaren och studenten ska alltså ha ”lika värde” i en handledningssituation. Samtidigt som författarna diskuterar diskursbegreppet redogör de även för gängse uppfattning om relationen mellan handledare och student, vilken beskrivs vara ett auktoritetsförhållande där handledaren är den som vet mest och har mest erfarenhet. Studenter ifrågasätter inte handledares stöd och råd i en sådan relation.

Fritzen (2009) beskriver handledning som en form av kommunikativt handlande, att lärande är en process som förutsätter dialog och samförstånd, men att den på intet sätt är fri från konflikter eller olika kritiska perspektiv. Om man ser på lärande ur ett kommunikativt perspektiv innebär det att studenter (och kanske handledare) omvandlar sina föreställningar och ståndpunkter utifrån ett fritt och öppet samtal. Samtidigt står dock handledningsprocessen aldrig fri från målorienterat, det vill säga strategiskt handlande eftersom aktörerna verkar i en bestämd miljö där krav på måluppfyllelse och kriterier aldrig kan förhandlas bort.

”Handledningsprocessen är ofrånkomligt inbäddad i en diskurs som har ekonomi och makt som förtecken” (a.a. s. 88).

Dialogism och handledning

En annan teoretiker som delar synen på dialogen och den öppna, mellanmänskliga kommunikationen som en förutsättning för lärande är Bakhtin (Dysthe 2003). Begreppet dialog är centralt i Bakhtins texter,

även om han inte själv använde termen dialogism, hans övertygelse var att hela människans existens är en form av dialog (Holquist 1990). Dialogismens uppfattning av kommunikation och språk grundar sig i att det inte finns någon som kan göra enskilt anspråk på ett ord eller ett yttrande. Allt som sägs är påverkat av tidigare röster, värderingar och rådande diskurs. Mänsklig kommunikation är en relation mellan individ, den kulturella och den sociala bakgrunden samt de förutsättningarna som finns i nuet (Bakhtin 1986). Denna uppfattning av kommunikation som dialogismen företräder kan också förklaras som en del av sociokulturell teori. Bakhtin delade den samtida Vygotskys syn på kulturens, samhällets och historiens betydelse för hur individer utvecklas och lär, men fokus var på språket som verktyg för kommunikation mellan människor. Jaget eller självet, den individ vi är, uppstår och definieras i dialog med andra. Livet är ett ständigt, aldrig avslutat samtal med andra (a.a.).

Ett centralt begrepp i dialogismen är yttranden. Ett yttrande kan vara ett muntligt eller skriftligt svar eller ett inpass i ett samtal, det kan vara en uppsats, en bok eller en föreläsning. Yttranden är alltid adresserade, det vill säga riktade till någon eller några individer. Dessa kan finnas i vår direkta närhet, men kan även adresseras till personer som är avlägsna oss i både tid och rum eller socialt avlägsna. Oavsett vem adressaten är så anpassar vi yttrandet till den specifika situationen (Bakhtin 1986). Yttranden formas alltid efter vilken respons vi förväntar oss. Vidare är yttranden alltid färgade av den diskurs vi lever i och vi bygger dem alltid på någon annans uttalanden, samtidigt är de alltid unika (a.a.). Den som lyssnar eller läser yttrandet visar på olika sätt att hon har förstått meddelandet, det kan till exempel ske genom en direkt handling eller genom ett verbalt svar. Men det rör sig alltid om en *dialog*. Förståelse uppstår i svaret på ett yttrande, ”den dialogiska interaktionen mellan yttrande och förståelse är således den grundläggande komponenten i all kommunikation”. (Igländ & Dysthe 2003, s. 101.)

Bakhtin menade alltså att dialogen är det som gör att vi utvecklas och lär som människor. Dialog är en öppen kommunikation där olika röster får plats. Motsatsen är monolog. Monologisering är det som sker när det inte finns plats för skilda uppfattningar eller för kritiska frågor, när sökandet efter svar ersätts av ett givet facit (Bakhtin 1986; Igländ & Dysthe 2003).

Ett tredje essentiellt begrepp i dialogismen är talgenre (Skagen 2003). Detta begrepp delar in olika typer av yttranden i grupper. Alla yttranden, från vardagssamtal till vetenskapliga artiklar, tillhör en talgenre. Det som

definierar en talgenre är att yttranden har vissa gemensamma kännetecknen och som används i, eller bottenar i en gemensam eller liknande social situation. Vidare är talgenrerna dynamiska såtillvida att de påverkas av situationen och deltagarnas relation till varandra liksom deras sociala positioner.Handledningssamtal tillhör en primär talgenre, det vill säga en någorlunda enkel form av kommunikation, dock med en tydlig rollfördelning (a.a.). Skagen (2003) jämförde Bakhtins begrepp talgenrer med handledningssamtal i lärarutbildningskontexten.

Tabell 2. "Bakhtins talgenrebegrepp tillämpat på handledningssamtal och deras kontext. Talgenre omfattar både mikro- och makronivå, dvs. den individuella nivån och grupp-, institutions- och samhällnivån. Begreppet har också en historisk dimension." (Skagen 2003. S. 199.).

Bakhtins begrepp	Motsvarande begrepp i handledningssamtal
Mikronivå	
Talgenre	Handledningssamtal
Strukturella och expressiva moment	Handledningssamtalens kronologi och faser
Talarens hållning, stil, värderingar	Talvilja och talplan
Talarens avsikter	Samtalets uppbyggnad
Tema eller innehåll/semantisk utförlighet	Urval ur kunskapsbasen
Makronivå	
Verksamhetsfär	Skola och lärarutbildningsinstitution- lokal regional och statlig nivå i utbildningssystemet.

Det som är tydligt i ett handledningssamtal är att temat, eller urvalet ur den så kallade kunskapsbasen, styr dialogen. Ett handledningssamtal kan inte vara helt ostyrt utan måste struktureras utifrån det ämne som valts och utifrån vad som är legalt inom rådande diskurs. Dessutom finns det, på makronivå, en verksamhet att ta hänsyn till, i detta fall en lärarutbildningsinstitution, men det kan likväl vara en högskola eller en annan institution. Den kontext som handledningssamtalet äger rum i speglar sig i samtalet och styr implicit hur samtalet utvecklas. Tveklöst spelar makten roll i förhållandet handledare och student, även om inte handledaren har något egenintresse av att inneha makt. Akademin, i vilken det ingår kursplaner, regler (uttalade och outtalade) och bestämmelser ger ändå en ojämlikhet i samtalet (Skagen 2003).

Teorierna i förhållande till undersökningens syfte

Både det kommunikativa handlandet (Habermas 1982) och dialogismen (Bakhtin 1986) beskriver kommunikation fri från maktanspråk som en förutsättning för ett genuint lärande hos individen. I handledningsprocessen styrs dock samtalen av den akademiska diskursen (Skagen 2003; Fritzén, 2009) vilket innebär att det finns ett givet maktförhållande i dialogen. Dessa teorier är användbara i en analys av vad som blir annorlunda i handledning med hjälp av webb- eller videokonferens eftersom kommunikation och därmed maktförhållanden mellan student och handledare är i fokus.

Kommunikation består inte enbart av ord och verbala yttranden, den mellanmänniska kommunikationen är även icke-verbal (Argyle 1970; Dimleby & Burton 1997). Den icke-verbala kommunikationens betydelse för en god handledning och för handledning på distans är ytterligare en aspekt att analysera och diskutera i förhållande till studiens syfte.

Metod

Kvale (1997) skriver att kvalitativa och kvantitativa metoder är verktyg i forskningen och att det är frågeställningarna som styr valet av metod. Mitt syfte med undersökningen var att ta reda på handledares uppfattning av fenomenet handledning via webbkonferens. Det handlade om att förstå och tolka personers utsagor om handledning på distans, därav valdes en kvalitativ metodansats. Kvalitativa metoder ses som lämpliga i de fall när forskaren ämnar tolka information (Holme & Solvang 1997). I mitt fall valdes kvalitativa intervjuer som metod därför att undersökningen syftade till att finna ut hur lärare upplever att handleda på distans genom att just tolka uttalanden. ”Den kvalitativa forskningsintervjun har som mål att erhålla nyanserade beskrivningar av olika kvalitativa aspekter av den intervjuades livsvärld; den arbetar med ord inte med siffror” (Kvale 1997, s.36). Att fånga lärares beskrivningar av sin vardag som distanshandledare var syftet med undersökningen

Fenomenologi som forskningsmetod har varit en viss inspirationskälla till datainsamling och analys. Metoden förordas då forskaren har en given empiri som utgångspunkt istället för en teori (Szkklarski 2009). Det två grundläggande kriterierna för att använda sig av fenomenologi som metod är;

1. Kunskapsintresset ska gälla något fenomen.
2. Kunskapsintresset ska koncentrera sig till essensen i den undersökta upplevelsen (a.a.).

Undersökningen gällde i denna studie ett avgränsat fenomen, handledning på distans med hjälp av webb- eller videokonferensteknik, som är en relativt ny företeelse. Analysen av empirin koncentrerades till största del på att få fram kärnan i upplevelsen av att handleda via webb- eller videokonferensen. Därmed är båda kriterierna uppfyllda.

Datainsamlingen i fenomenologiska undersökningar består exempelvis av självrapporter eller intervjuer för att forskaren vill komma åt upplevelsen av något, således är man hänvisad till kommunikativa data.(a, a.) I denna undersökning är datainsamlingen koncentrerad till intervjuer.

Fenomenologisk analys kan beskrivas som en tolkning av det redan tolkade. Individerna har genom sin berättelse förmedlat sin tolkning av ett fenomen, vilket sedan analyseras av forskaren (Hartman 2004). Det

handlar med andra ord om att förstå individens upplevelse av ett fenomen. Även om varje individs utsaga är unik, så finns det en föreställning om att det kan finnas vissa gemensamma nämnare kring ett fenomen, vilka kan sammanföras och redovisas. Att analysera empirin utifrån individens upplevelse och att se gemensamma mönster i beskrivningar av fenomenet handledning på distans utgör min utgångspunkt i analysen.

Datainsamling

Urval

De specifika kriterier som ställdes vid urvalet av respondenter var;

1. att de var lärare inom högre utbildning som handledde examensarbeten på grund och/eller avancerad nivå. Kravet ställdes därför att i ett examensarbete är handledningen uppdelad vid flera tillfällen, handledare och studenter träffas flera gånger och det blir en kontinuitet i handledningen, det vill säga mer av en process.
2. att handledningen var på distans.
3. att handledningen skedde via webbkamera eller videokamera

De sista två kraven var givna avseende på syftet.

Urvalet gjordes enligt vad Kvale (1997) kallar bekvämlighetsurval. Under cirka två veckors tid sökte jag efter personer som kunde vara aktuella. Jag kontaktade först de som jag hade i mitt nätverk på min arbetsplats och som jag visste arbetade med distansutbildning. Ingen av dessa handledde dock via webbkamera. Jag tog då hjälp av kollegor som hade andra rikstäckande nätverk utanför mitt eget lärosäte och de gav mig namn på personer att kontakta. Dessa personer kontaktades via e-post (bilaga 1) med ett kort förklaring på vad studien gick ut på. Efterhand inkom svar från 10 intresserade personer, dessa fick sedan ett utförligare missiv (bilaga 2) med information om studien. Av dessa tio var det åtta som svarade positivt och ville delta i studien, fyra män och fyra kvinnor. Personerna i studien representerade fyra olika lärosäten, alla med ett stort utbud av distansutbildning. Alla handledde via webbkamera och använde systemet Adobe Connect.

Informantbakgrund

Åtta personer kallades till intervju, sex deltog. Av sex intervjuade är fyra kvinnor och två män. Samtliga är erfarna handledare, det vill säga de har handlett examensarbeten i mer än fem år. Alla har dessutom handlett på distans i minst ett år, med eller utan webbkamera som verktyg. Tre av respondenterna deltar i ett projekt som pågått sedan januari 2011 där handledning med hjälp av webbkonferensverktyget Adobe Connect prövas. De kommer från samma lärosäte. Av de tre övriga kommer två från samma högskola. Fem handledare handleder inom pedagogikämnet, dels i lärarutbildningar, dels i fristående kurser. En handledare har informatik som huvudämne.

Bortfall

En av respondenterna avvek från vår överenskomna tid och gick därefter inte att nå. En annan svarade inte på nya tidsförslag. Detta skedde då intervjuundersökningen hade påbörjats och när intervjuschemat var spikat. Försök gjordes att finna nya respondenter. Jag kontaktade återigen personer ur nätverket som jag inte hade fått svar ifrån. Jag frågade även intervjupersonerna som var kvar om de hade några namn, men fick inga positiva svar. Eftersom undersökningen gjordes under givna tidsramar valde jag då att gå vidare med endast sex intervjupersoner. Trots ett lägre antal respondenter kunde undersökningen visa på tendenser och mitt tillvägagångssätt gjorde att studien fortfarande kunde anses som värdefull ur ett metodperspektiv.

Tillvägagångssätt

Intervjuerna skedde via Adobe Connect, alltså det webbkonferenssystem som är standard på högskolor och universitet. Detta alternativ valdes av olika skäl. Ett var det rent praktiska, att använda systemet var både tidsbesparande och miljövänligt. Ett annat skäl var att genom att använda sig av samma verktyg för intervjuerna som respondenterna använder i sitt arbete kan en djupare förståelse och kunskap för ämnet erhållas. Att befinna sig i den miljö där studien ska genomföras gör att intervjuaren får en inblick i respondenternas vardag och skaffar sig därmed en känsla av vad de beskriver (Kvale 1997). I den här studien var miljön den virtuella, webbkonferensverktyget, och genom att dels testa systemet innan, dels möta respondenterna i systemet, fick jag en inblick i deras värld. Ett tredje skäl till att genomföra intervjuerna via Adobe Connect var att det kunde bli en form av metodutveckling som eventuellt kunde användas för andra studier.

Intervjuformen var en öppen riktad intervju (Lantz 1993, s.68), med detta menas att intervjuerna inte styrdes av ett fast frågeformulär utan av en intervjuguide (bilaga 3) där frågeområden och inte specifika frågor var uppställda. Kvale (1997) skriver att i en kvalitativ intervju ska inte färdigformulerade frågor dominera utan det ska finnas en öppenhet för nya och oväntade infallsvinklar, detta för att kunna få respondentens egna ord och tankar kring fenomenen. Intervjuguiden innehöll dock några fast bakgrundsfrågor vilka hade två syften, dels kunde det i studien vara intressant att ta reda på om olika bakgrunder, exempelvis erfarenhet och ämnesområde, hade någon betydelse för erfarenheter och uppfattningar av handledning på distans, dels kan enkla bakgrundsfrågor med fasta svar i början av intervjun göra att respondenterna känner sig tryggare i intervjusituationen (a.a.). Kvale (a.a.) beskriver forskningsintervjun som ett normalt mellanmänniskt samtal med den skillnaden att det finns ett specifikt syfte och en specifik struktur vid samtalstillfället. Han menar vidare att intervjuens huvudsyfte är att svara på frågan "hur" och till viss del "varför" Intervjuguiden innehöll till största delen frågor där "hur" skulle besvaras, t ex: "Hur gör du när du handleder på distans?"

Ett test av systemet funktioner gjordes innan första intervjun och ett provsamtal gjordes med en kollega.

Etik

Det finns fyra huvudkrav som man som forskare måste ta hänsyn till vid förestående undersökningar (Vetenskapsrådet 2002) Dessa krav har kommit till för att skydda individer som deltar i forskningsprojekt. Det första kravet är informationskravet, vilket innebär att forskaren måste beskriva syftet med studien för de som deltar i den. Deltagarna ska också informeras om hur undersökningen kommer att genomföras samt vilka villkor som gäller för deltagande. Det andra kravet, samtyckeskravet, beskriver hur de som deltar i undersökningen själva har rätt att bestämma om de vill medverka eller inte. Det tredje kravet, konfidentialitetskravet rör bestämmelser om hur personuppgifter ska skyddas. Uppgifterna måste förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av materialet. Vidare måste forskaren se till att de är så svårt som möjligt för utomstående att identifiera enskilda individer i undersökningen. Det sista kravet, nyttjandekravet innebär att insamlade uppgifter om individer endast får nyttjas i forskning och inte på annat sätt.

Respondenterna i undersökningen informerades i missivbrevet om undersökningens syfte och hur den skulle genomföras. Varje intervju inledes med en kort beskrivning om undersökningen och mitt intresse för området. Respondenterna tillfrågades om intervjun kunde spelas in och inspelningen startade först då de hade gett sitt samtycke. Det var endast jag som hade tillgång till de inspelade intervjuerna. Filerna skyddades med lösenord.

Analys

Intervjuerna analyserades i en första fas via Adobe Connect. De skrevs inte ut ordagrant utan det inspelade materialet tittades igenom noggrant. Under tiden skrev jag ner stödord och citat. Kvale (1997) skriver att en fördel med att spela in på video är att forskaren även får med ansiktsuttryck och gester, vilket ger möjlighet att tolka det mellanmänniska spelet. Vidare menar Kvale att intervjuaren kan använda sig av videospelningarna för att själv lära sig och bli en bättre intervjuare. I analysens första del noterades icke-verbala uttryck, om dessa var utmärkande eller hade betydelse för tolkningen.

I analysens andra fas skrevs stödorden och citaten ut på papper. Dessa lästes flera gånger och efter det grupperades utsagorna i olika teman. Efter detta lästes varje intervjuutskrift tematiskt och likheter och skillnader i uppfattningar noterades. Vid oklarheter i utskrifterna återgick jag till det inspelade materialet. Analysen resulterade i ett resultat baserat på olika teman vilka speglar syftet med undersökningen. Dessa teman förstärktes med citat. Citaten är ordagrant återgivna, men med vissa språkliga korrigeringar vilka har som syfte att främja läsbarheten (Kvale 1997).

Undersökningens kvalitet

Validitet är ett begrepp som har utvecklats inom den kvantitativa forskningen, en undersökning anses ha god validitet om den mäter det som var avsett att mätas (Thornberg & Fejes 2009). Reliabiliteten, eller tillförlitligheten i en studie anses vara hög om samma resultat uppnås då man genomför undersökningen en gång till på samma sätt. Dessa begrepp går att översätta till kvalitativa studier, men man talar då framför allt om kvalitet som ett överordnat begrepp. En studie med hög kvalitet kännetecknas av noggrannhet, systematik, väl framskrivna resultat och förankring i teorier (a.a.). Det handlar vidare om att tydligt dokumente-

ra, reflektera och analysera de val och tolkningar som görs under forskningsprocessen (Widerberg 2002). I undersökningens alla faser, i analysarbetet och framskrivandet av uppsatsen har de val som har gjorts reflekterats kring och motiverats för att uppnå en god kvalitet. Vidare har jag skrivit utifrån ett läsarperspektiv där bakgrund och teoretisk ram har förklarats och senare förankrats i resultat och diskussion.

Resultat

I följande avsnitt redovisas resultatet av undersökningen. Resultatet presenteras i form av löpande text och i förekommande fall redovisas citat från intervjupersonerna. Redovisningen har delats in i två olika huvudavsnitt, *Handledningens upplägg* samt *Vad blir annorlunda*. Dessa huvudavsnitt är tänkta att spegla syftet med studien. Varje avsnitt består i sin tur av delavsnitt där olika aspekter av upplägg och upplevelser redovisas. Avsnittet avslutas med en sammanfattning.

Handledningens upplägg

Avsnittet har delats upp i fyra olika delavsnitt. Rubrikerna speglar teman som återfanns i analysen.

Grupp- eller individuell handledning

Alla handledare beskriver sina studenter som vana vid distansstudier. Studenterna har i de allra flesta fall använt webbkonferensverktyg tidigare. Flertalet studenter som handledarna i undersökningen handleder kombinerar studier med heltidsarbete.

De tre som ingår i samma projekt praktiserar grupphandledning under hela examensarbetet. Vid intervjutillfället hade de dock ännu inte handlett ett arbete från start till slut. De startar handledningen med en gemensam träff på campus, därefter är det cirka 4-6 träffar via webben och till sist ett slutseminarium. Gruppstorleken varierar mellan tre till fem personer. Grupphandledningen är upplagd så att studenterna läser varandras arbeten och kommenterar och ger synpunkter till varandra under hela examensarbetet.

Två handledare startar examensarbeten med grupphandledning, men när studenterna har kommit längre i processen övergår de till att handleda individuellt. Dessa handledare har fler studenter att handleda, 15 respektive 7, och de träffar också sina studenter mer regelbundet, oftast finns det en tid bokad för handledning varje vecka. En handledare har endast individuell handledning vid examensarbeten. Den individuella handledningen anpassas efter studentens behov.

Anledningen till att grupphandledning används i stor utsträckning har många förklaringar, en är att det sparar tid och effektiviserar handledningsprocessen, framförallt i inledningsskedet. Handledarna upplever att studenterna i början av arbetet ställer frågor om samma saker, det handlar mycket om formalia, referenshantering och struktur. Genom att ha grupphandledning behöver inte samma frågor upprepas, studenterna får samma information och kan lära av varandras problem och texter.

I och med att vi skulle få en grupp så skulle vi slippa dubbelarbete

Både jag och de vinner på att jag kan säga det en gång istället för sju.

Det blir mycket dötid och slarvtid i andra situationer.

Jag upplever att vi sparar väldigt mycket tid.

En annan orsak till att grupphandledning praktiseras är att studenterna inte känner sig så isolerade när de skriver sitt examensarbete. Flera nämner att distansstudenter ofta kan känna sig ensamma och att de saknar socialt stöd vilket kan innebära att de väljer att hoppa av utbildningen. Genom grupphandledning får studenten kontakt med andra studenter i samma situation och det stöd som detta ger kan göra att studenten bättre lyckas med studierna.

Jag ser det som ett oerhört viktigt stöd för dem, både kunskapsmässigt och socialt.

En tredje anledning till grupphandledning är att studenterna då kan lära av varandra genom att läsa och kommentera varandras texter. Detta uttrycks särskilt av de handledare som ingår i samma projekt.

Studenterna får alltså opponera på varandras arbeten, kommentera och ställa frågor och allting, så blir inte jag så oerhört dominerande under handledningen utan de kommunicerar med varandra.

Jag tror att det är viktigt, givande, att de får feedback från fler än läraren så att säga.

Samtidigt ser handledarna dock att det krävs mycket av studenterna för att kunna ge bra feedback till kurskamrater. Är man som student inte van att kommentera andras arbeten så blir det ofta synpunkter på detaljer och språk. En handledare menar att det är någonting som man bör utvärdera och fundera kring vid upplägg av grupphandledning.

Måhända är man som handledare lite för kritisk till deras kommentarer, de kan vara så att man lär sig under tiden och vi har ännu inte sett slutresultatet.

Flera av handledarna menar att det stöd som byggs upp kring handledningsprocessen på distans även kan användas för campusstudier.

Man kan ha exakt samma variant på campuskurser

Min tanke var att öka deras aktivitet så mycket som möjligt, att de ska känna sig involverade.

Webbkameran som verktyg

Samtliga handledare använder sig av webbkamera och headset i handledningen. Det är dock inte alltid som studenterna har en webbkamera eller att den används vid handledningstillfället. Vid grupphandledning är det oftast endast handledarens mikrofon som är påslagen hela tiden. Studenterna stänger av mikrofonen och sätter på den när de ska prata. Detta görs för att undvika tekniska störningar, såsom ekon, men även för att gruppen inte ska prata i munnen på varandra.

Kamerans betydelse för kommunikationen varierar mellan handledarna. Några ser kameran och den rörliga bilden som mycket viktig för att kommunikationen ska bli bra, andra ser att den till stor del är oviktig.

Ett tag så gjorde vi så att vi sa: "sätt kameran på stillbild", alltså att man stoppade upp kameran, men åtminstone för oss lärare så har vi slutat med det, vi låter kameran rulla och sen får man väl försöka röra sig lagom mycket. Därför att man får en mer levande bild än när du bara har stillbild.

Kameran har ingen betydelse i handledningssituationen. Jag kan ju göra samma handledning i telefon, alltså det är ju inte Connect och det är inte kameran utan det är ju många faktorer.

Andra verktyg i handledningen

Fem av sex handledare använder en lärplattform där respektive student kan ladda upp material inför handledningstillfällena. Information, kursplaner och övrigt stöd såsom referenshantering och mallar kan alltid finnas tillgängliga för studenten. Lärplattformen ses som ett viktigt verktyg för handledningsprocessen och för att få struktur på arbetet.

Det är så himla skönt tycker jag att inte behöva skicka mail till dem var och en utan ha allting samlat i den här mappen

Jag gör ingenting innan de lägger in i sina mappar, är mapparna tomma blir de ju ingen handledning.

Den handledare som handleder individuellt anpassar och väljer verktyg efter studentens behov.

Det kan ju variera väldigt mycket mellan olika uppsatser hur vi gör, det beror litegrann på vad studenten är mest bekväm med.

Gemensamt för alla är att de vill att studenterna skickar respektive laddar upp sitt material några dagar innan handledningstillfället för att de ska kunna förbereda handledningstillfället och för att hinna läsa igenom texterna. Någon har ännu fastare regler där studenter måste ha laddat upp något om det överhuvudtaget ska bli någon handledning.

Flera handledare använder sig även av dokumentation under handledningssamtalets gång. De antecknar vad som sägs och lägger sedan ut texten i lärplattformen. Detta för att studenterna ska kunna gå tillbaka och se vad som sades under samtalet.

Teknik

Ingen av handledarna upplever att tekniken är svår eller att det har varit problem att hantera webbkonferensverktyget. Att vissa störningar förekommer är oundvikligt, men det är inte något som handledarna ser som ett hinder i handledningen.

Tekniken måste fungera och nu tycker vi att det är ganska optimalt ändå.

Det fungerar otroligt bra, speciellt när de har bra uppkoppling, jag har inte upplevt några problem.

Teknik strular alltid för eller senare.

De (studenterna) har inte sagt något om själva webbkameran, de tycker att det är trevligt att träffas och prata sinsemellan.

Flera handledare betonar att det är viktigt att ha tillgänglig och bra support.

Otroligt bra support, helt fantastiskt och det är ju väldigt, väldigt viktigt.

Vi har mycket, mycket bra support.

För att lära sig mer om verktyget tar man även hjälp av kollegor. Man tipsar och stöttar varandra i arbetet, och delar med sig av erfarenheter.

Så fort användare börjar använda så händer det saker.

Vad blir annorlunda

Även detta avsnitt består av fyra olika delavsnitt. Rubrikerna visar på det som uppfattas som annorlunda jämfört med annan handledning och är teman som återfanns i analysen.

Handledarrollen

Samtliga handledare beskriver sin roll som den stöttande. Deras uppfattningar av vad som ingår i en stödjande funktion varierar något. Några ser att det är mycket viktigt att ge stöd ämnesmässigt och att kunna studentens ämnesområde väl. Andra menar att det är viktigast att ha kunskaper om den vetenskapliga processen och att kunna vägleda studenten i rätt riktning.

Bollplank, en som kan lite mer, mer struktur och så vidare.

Jag jobbar med det jag kan. Min roll är att de ska kunna förstå eller förklara någonting på ett nytt sätt, någon form av produktion av kunskap på något sätt.

Man är ju oftast inte helt insatt i de ämnesområden som de skriver om. Det gör ju att man får olika roller beroende på om man har ämneskunskap eller inte.

Oavsett vilken syn handledarna har på vad som är det viktigaste är alla överens om att de genom deras kunskap och erfarenhet hjälper studenten genom processen. De ser också sin roll som mycket viktig och ägnar mycket tid till handledningen, oftast mer tid än vad som är tilldelat.

Lärarens roll är inte den förmedlande, den normerande, men de som ska stötta, som ska synas, vid behov leda, och om möjligt ställa så utvecklande frågor som möjligt.

Det går aldrig ihop sig, att handleda uppsatser får man se som egen utveckling, annars ska man inte syssla med det, det här är en del av min egen utveckling

Handledarna har olika uppfattningar om rollen förändras i distanshandledning. Några ser att den inte gör det, andra ser att det medför vissa förändringar, men även här råder det olika meningar om *hur* rollen förändras. En handledare som upplever att rollen förändras ser att risken finns att man blir mer dominerande i samtalet.

Risken är väl att handledaren blir mer dominerande, tror jag, jag tror det att studenterna väntar, att de räcker upp handen.

Det kan också vara så att tekniken medför att det blir mer strukturerade samtal, där var och en får vänta på sin tur.

Det är svårare att prata i mun på varann, det händer väldigt sällan, det är också så att jag har min mikrofon på hela tiden medans studenterna ofta har sin av tills de ska säga någonting.

En annan handledare menar att handledning på distans gör att det blir ett mer likvärdigt samtal mellan handledare och student.

Lika villkor för student och lärare. Det är ingen som äger verktyget på något sätt, det är mer demokratiskt så.

En tredje handledare menar att man alltid har den dominerande rollen oavsett vilket verktyg som används och att det är oundvikligt.

Man blir den dominerande individen, vi tonar ner detta med gruppseminarier, när studenterna får läsa varandras arbeten, då tonar du ner dominansen, men man har den ändå alltid va, för så fort de får ett frågetecken så säger de: "ja vad säger...då?" De förväntar sig att jag sitter med svaret, och det är klart, på de nivåer där vi handleder just nu så sitter vi ju med svaret.

Även om handledarna inte uttrycker explicit att de ändrar sin roll så uttrycker de att verktygen gör att handledningssamtal får en annan karaktär där studenterna kan uppleva att de handleds mer likvärdigt.

Jag kan tycka att det blir likvärdigt för studenter och har en högre kvalitet.

Dom kan ju kolla mig, jag gillar det, de kan se mina förslag, idéer, aktiviteter och så vidare.

Delade skrivbord blir lite av lika villkor, man hänger inte över axeln, man kan peka och skriva, diskutera tillsammans.

Grupphandledningen i sig kan också göra att studenterna får möjlighet till likvärdiga samtal med andra studenter och därmed får ett annat förhållningssätt till handledare.

Effektivisering

Samtliga handledare anser att handledningen och handledningstillfällena effektiviseras när de handleder på distans. Detta förklaras med att uppbygget är mer strukturerat samt med att kommunikationen blir annorlunda då man använder sig av ett webbkonferensverktyg. Att handledningssamtalet blir mer fokuserat ger alla handledare uttryck för.

Det här småpratet man har emellanåt det försvinner ju i stort sett.

Med hjälp av det här verktyget så jobbar man mer fokuserat, det blir inget prat om andra saker, barn och semester och hur man mår utan det blir ett väldigt fokuserat arbete.

När handledningssamtalen blir mer effektiva blir de samtidigt mer krävande, uttrycker tre av handledarna.

Jag kan också känna som lärare att det är mycket mer krävande eftersom man hela tiden är påkopplad.

Det är en oerhörd koncentration... man är ännu mera trött efter ett sånt här Adobe-seminarium.

Icke-verbal kommunikation

Handledarna har olika uppfattningar hur och om kommunikationen blir annorlunda via webbkameran. Två uttrycker att avsaknaden av kroppsspråk och, till viss del, ansiktsuttryck gör att man tappar en dimension av kommunikationen.

Men man tappar någonting, tveklöst är det något som går förlorat i kommunikationen.

Om jag satt bredvid dig nu, så skulle jag uppfatta om det är något du funderar på, alltså jag kan tolka kroppsspråket bättre om vi sitter bredvid varann.

Jag saknar den här riktiga närheten där man kan peta på folk, och bläddra i böcker och peka på innehållsförteckningen

Två andra menar dock att kameran i princip kan ersätta det fysiska rummet, och jämfört med enbart asynkron, skriftlig handledning så är webbkamerahandledning ett bättre alternativ.

Om man säger så här, man förstärker ju alltid det man säger på nåt sätt, det blir inte så mycket kroppsspråk, men ansiktsuttryck, tveksambeter, positiv känsla, negativ känsla, osäkerhet, och det syns ju till viss del i alla fall.

Det blir ju ett ansikte, en person.

Ytterligare två anser att kroppsspråket och det man ser med hjälp av kameran inte har så stor betydelse.

Kamerabilden gör varken till eller från, om man väl har börjat diskutera kring ett dokument.

Jag läser kameran ibland, jag kan bli lite störd av min egen bild.

Synkron kommunikation

Flera av handledarna har tidigare handlett via e-post och genom att kommentera text skriftligt. Att den synkrona, verbala kommunikationen i handledningen är att föredra framför den asynkrona, skriftliga är samtliga handledare överens om även om det innebär att man inte alltid har lika genomtänkta svar.

Det är en närhet som är så bra, och så långt som jag tror att man kommer. Fördelen med det synkrona är ju att många frågor väcks just nu, i stunden.

Ibland är det en nackdel också, att man hinna inte tänka igenom vad det handlar om, man borde kanske tänka ibland.

Jag tycker det är ett väldigt bra verktyg, man får se en människa, inte bara prata i telefon eller bara skriva, det spelar ingen roll var i världen man sitter.

Fördelar för studenterna

Handledarna uppfattar att det finns flera fördelar för studenterna. De slipper resa långt för ett möte och de kan kombinera studierna med arbetet på ett enklare sätt. Dessutom ger distansmöten en känsla av social samhörighet och ett sammanhang för studenterna.

Det är ganska många fördelar som lyfts fram kan man säga, alltså både fördelar för läraren och för studenten som vi ser det

De upplever det positivt framförallt för att det tar tid för dom, de slipper resandet.

En handledare ser till och med att webbtekniken ger student och lärare helt nya möjligheter i undervisning och handledning och därmed kan det vara ett bättre alternativ än fysiska möten.

Det ger fantastiska möjligheter, både därför att man når studenter som man kanske inte annars hade nått, på grund av geografiska avstånd, men också att det finns vissa saker man kan göra via e-mötetekniken som man inte kan göra i face- to-face-möten.

Sammanfattning

Samtliga handledare är positiva till att använda webbkonferensverktyg i distanshandledning. De upplever att verktyget sparar tid och att handledningen blir mer effektiv. Handledarna uttrycker att det finns flera för-

delar för studenterna. De slipper resa, de kan kombinera arbete med studier och de känner att de tillhör en social gemenskap.

Att det är annorlunda att handleda på distans med webbkonferenssystem är alla överens om. De tre handledare som ingår i ett projekt som testat webbmöten lyfter särskilt fram grupphandledningens fördelar och att det är metoden snarare än verktyget som är det viktiga.

Något förändras i samtalet då man kommunicerar via webbkameran, men handledarna har olika syn på kamerans betydelse. Några ser den som oviktig, andra som ett verktyg som gör att man kommer så nära som möjligt ett fysiskt samtal, och två saknar den fysiska kontakten. Oavsett vilken inställning handledarna har till webbkameran är alla överens om att det synkrona sättet att handleda är bättre än enbart asynkron, skriftlig kommunikation.

Inställningen till vilken uppgift man har som handledare förändras inte utifrån vilket verktyg som används. Däremot kan den synliga rollen förändras i en webbkonferenssituation. Hur den förändras och om man som handledare blir mer eller mindre dominerande i en webbaserad kontext skiljer sig åt i detta fall.

Fem av sex handledare använder sig av någon lärplattform som ett kompletterande verktyg i handledningen. Lärplattformen används för att skapa struktur för både studenter och lärare. Stödmaterial läggs ut från lärosätet och studenter laddar ner sina utkast för läsning. Den handledare som inte använder en specifik lärplattform använder sig dock av andra kompletterande verktyg för delning av dokument.

Tekniken sägs vara av underordnad betydelse för samtliga handledare. Den fungerar för det mesta, det krånglar ibland, men det är inte så mycket att orda om. Ingen ger heller uttryck för att det skulle vara svårt att lära sig systemen, varken lärare eller student verkar ha haft några större svårigheter att använda verktygen.

Diskussion

Resultatdiskussion

Grupphandledning

Av sex handledare anger fem att de använder sig av grupphandledning. Att grupphandledning idag får genomslagskraft på högskolor och universitet kan hänföras till ekonomiska skäl (Gustafsson et al. 2007), men det är inget som handledarna uttalar explicit. Dock ser samtliga att det görs tidsvinster då handledningen sker i grupp, åtminstone i ett inledande skede då studenterna har samma frågor. De tre handledare som ingår i samma projekt talar framförallt om grupphandledning i pedagogiska termer. De har även en inställning till handledning som mer en process än en produkt (Handal och Lauvås 2008). Möjligen är det så att den pedagogiska diskurs som idag råder, där vi talar om ett sociokulturellt lärande och dialogens betydelse för lärande (Bahktin 1986; Säljö 2000), har fått ett genomslag även inom de avslutande examensarbetena. I detta sammanhang bör det ha viss betydelse att de tre lärarna undervisar och handleder inom ämnet pedagogik och lärarutbildningar. Om lärarna hade återfunnits inom ett annat ämnesfält kan grupphandledningen ha förklarats i andra termer.

Grupphandledningen på distans motiveras även med att det skapar en social samvaro för studenterna. Att de genom att se och träffa andra studenter i samma situation får en känsla av gemenskap som kan vara avgörande för om de avslutar examensarbetet. Att webbkonferenssystem i detta avseende kan ersätta fysiska möten bekräftas i studien. Webbkameran kan ge en känsla av närvaro (Lindh 2006; Rydberg Fåhrens 2011). Grupphandledning, om den struktureras på ett för studenterna givande vis, kan alltså vara ett verktyg för att minska avhoppet i distanskurser.

Dialog på lika villkor

Både Bahktin och Habermas förutsätter dialog på lika villkor för att en utveckling, det vill säga lärande, ska ske hos individen (Habermas 1982; Bahktin 1986). Auktoritet eller maktanspråk förhindrar lärande, en ensidig monolog från handledare till student eller där givna svar finns ger inte en utveckling eller utvecklar det kritiska granskandet. Att en dialog sker på samma villkor är naturligtvis en idealsituation, frågan är dock om det är önskvärt i ett handledningssamtal mellan handledare och student.

Studenter befinner sig i in en diskurs där de förväntas kunna bli skrivkompetenta, det vill säga kunna skriva ett arbete inom gällande normer (Hoel Lökenstaad 2008). För att åstadkomma detta behövs stöd. Handledare kan ha olika syn på sina roller (Lönn Svensson 2007), i denna studie beskriver alla handledare sig som just stödjande, men också att det är de som har kunskapen om den vetenskapliga processen och akademins uttalade och outtalade regler. Denna roll är inget som förändras i handledning på distans. Det kan jämföras med det som Skagen (2003) skriver om talgenrer. Ett handledningssamtal kan aldrig vara alldeles fritt från förhållningsregler och struktur eftersom det genomförs inom en given verksamhetsfär. Handledarna vittnar även om att studenter, åtminstone på grundnivå, behöver tydlig struktur för att fullfölja sitt examensarbete. Det maktfria och frigörande samtalet, det kommunikativa handlandet (Habermas 1996) kan inte bli verklighet i en handledningssituation på grundutbildningsnivå, men det behöver alltså inte vara något negativt.

Som handledare kan man dock undvika ett alltför kvävande auktoritetsförhållande och det kan vara så att användandet av olika webbaserade system kan möjliggöra mer likvärdigt samtal, till exempel genom att använda sig av system där man diskuterar kring samma skärmbild. Ett annat sätt att åstadkomma maktfria, lärande samtal är att använda sig av grupphandledning. Genom att studenter får läsa och kommentera varandras arbeten blir det ett mervärde i handledningen, studenterna lär även av varandra. Kommunikationen mellan studenterna kan bli en form av kommunikativt handlande, en kommunikationshandling som är inriktad på förståelse och som mynnar ut i ett gemensamt lärande (Habermas 1982). Dock kanske även detta i praktiken är en utopi då studenternas samtal utspelas i en diskurs som bestäms av akademien (Fritzén 2009), även om inte maktförhållandena är synliga så är de ändå närvarande, oavsett om vi befinner oss i en reell eller virtuell miljö.

Synkron vs asynkron

Forskningen kring distansutbildning har främst varit inriktad på den asynkrona kommunikationen (Dysthe 2003) där forskare har talat sig varma för den fördröjda skriftliga kommunikationen (se t ex Harasim et al 1995). Denna kommunikation anses emellanåt ge djupare, mer reflexiva inlägg och diskussioner. Det talar denna studie emot. Samtliga handledare som intervjuades ser att en stor vinst med webbkonferenssystemet är att det ger möjlighet till synkron kommunikation. En kommunikation och en dialog som kommer så nära som man idag kan komma ett fysiskt möte. Genom att tala och även genom att ses blir kommunikationen

snabbare, bättre och missförstånd kan undvikas. Kanske är det så att det är, för att tala Bahktin-språk, olika talgenrer (Skagen 2003), det finns inte en typ av handledningssamtal utan det finns flera, beroende på situation. I en synkron kommunikation blir talgenren kanske mer informell än i en asynkron kommunikation, och den mer informella tonen gör att handledare och student lättare kan mötas.

I en enbart skriftlig dialog, så som är fallet då handledning enbart sker i en virtuell asynkron miljö, spelar skrivkompetensen, alltså förmågan att kunna skriva och uttrycka sig inom rådande akademisk diskurs (Hoel Lökensgaard 2008) en betydande roll för vem som styr samtalet. Handledaren som äger språket har ett övertag och för studenten, som fortfarande lär sig kursen, kan det vara svårare att komma med förslag och invändningar i en skriven dialog.

I Sussex (2006) studie visade resultatet att studenter föredrog att handledas med verktyg som möjliggjorde hög interaktivitet och synkron kommunikation. Detta stämmer väl överens med vad lärarna i denna undersökning anser vara bra verktyg. Sussex fann även att studenterna föredrog verktyg med inspelningsfunktioner. Det finns motsvarande inspelningsfunktion i Adobe Connect, men det var ingen av lärarna som nämnde att det användes frekvent. Det kan dock mycket väl vara så att studenterna skulle vilja använda denna funktion mer, just för att kunna gå tillbaka till ett handledningssamtal. Det var däremot flera handledare som skriftligt dokumenterade samtalen så att studenterna skulle kunna gå tillbaka och följa upp det som avhandlades under handledningssituationen.

Icke-verbala kommunikation

Om den icke-verbala kommunikationen har en stor betydelse som vissa forskare påstår (Dimleby & Burton 1997) så bör det vara enklare att förstå varandra om vi samtidigt ser varandra. Det är därför intressant att det finns skilda uppfattningar hos handledarna om kamerans betydelse. Möjligen kan det vara en individuell uppfattning om det är viktigt eller inte att se en rörlig bild. Det kan också vara så att beroende på situationen och hur många som handleds så kan det betyda mindre att man kan se varandras reaktioner (Katzeff & Skantz 1997; Lindh 2006). Det stämmer väl överens med annan forskning som visar att läraren ofta blir mer dominant då större grupper undervisas eller handleds via webbkonferensverktyg (Lögdlund 2011).

Att det är någonting som försvinner i den mellanmännsliga kommunikationen via webbkamera är förmodligen oundvikligt med dagens teknik. Bilden är liten vilket medför att kroppsspråket blir svårare att läsa av och ögonkontakt är svår att åstadkomma (Grayson & Monk 2003). Dock visar resultatet att bara det att vi har en bild av varandra gör att vi har lättare att kommunicera. Webbkonferenssystem borde därför vara att föredra framför telefonsamtal, åtminstone tills vi har lärt känna varandra bättre.

Lauvås & Handal menar att en del av handledarkompetensen består av att kunna viss samtalsteknik (2007) att tolka kroppsspråk och gester är en del av denna teknik. Frågan är hur god samtalstekniken blir då kameran i vissa fall inte används under samtalen.

Alla handledare vittnar om att samtalen blir mer effektiva och fokuserade när webbkonferenssystemet används, kommunikationen blir annorlunda. Det som nämns är småpratet minskas, samtalet blir snabbare och mer inriktat på själva ämnet som ska avhandlas. Varför det blir annorlunda är svårare att svara på. Möjligen är det så att minskad eller fördröjd icke-verbala kommunikation påverkar oss omedvetet till att ta allvarigare på vår situation. Vi ser inte riktigt den andres ansikts- och kroppsspråk och blir därför (kanske omedvetet) osäkra på hur vi uppfattas. Därför uppträder vi mer formellt för att inte kommunikationen ska missuppfattas. De icke-verbala signalerna styr den sociala interaktionen och feedback i hög grad (Dimleby & Burton 1997). Men det effektiva samtalet kan naturligtvis även bero på snäva tidsramar. När vi har en viss tid avsatt, och systemet därefter stängs ner, ja då blir vi troligen mer benägna att hålla tiden och att hålla fokus.

Teknik

Att tekniken har en underordnad betydelse i handledarnas berättelser var lite förvånande och samtidigt glädjande. Länge har det talats om att val av tekniskt verktyg inte ska styra pedagogiskt upplägg (Högskoleverket 2007), och i denna studie är det utmärkande. Visserligen nämns flera tekniska lösningar och finesser, men teknikens nackdelar i form av problem och ökat behov av tillgänglig support tas inte upp av handledarna i någon högre utsträckning. Det kan förklaras med att det är vana användare i studien, de har undervisat i flera år på distans, har handlett på distans och har en positiv syn på distansstudier och handledning. De kommer även från lärosäten med en hög andel distansutbildningar vilket gör att det förmodligen per automatik satsas mer på stöd och support i

teknikfrågor kopplat till pedagogik. Möjligen kan det ha blivit ett annat resultat med mer teknikovana lärare. Resultatet kan tyda på att systemen, efter att ha haft en del inledande problem, idag fungerar väl och är någorlunda användarvänliga. Vi vet dock inte om de som valde att inte delta i studien har annorlunda uppfattning om hur tekniken fungerar.

Effektivisering och samlade resurser

Kompletterande verktyg såsom lärplattformar används i hög utsträckning i distanshandledning, åtminstone i de fall där grupphandledning praktiseras. Att använda webbverktyg för att göra allmän information såsom kursplaner, referenshantering och mallar tillgänglig verkar innebära en administrativ vinst. Att använda mappar för att ladda upp uppsatsutkast gör att alla inblandade vet var materialet finns. Det ger en struktur till handledningen som effektiviserar handledarens arbete. Det underlättar även då studenter ska läsa varandras uppsatser. Det kräver dock mer arbete av läraren inför kursen som i all distansundervisning (Gustafsson et al. 2007). Att bygga upp stödstrukturer och att författa mallar eller guider måste göras innan kursen startar, en generell tidsvinst sett till lärarens hela arbetsinsats kanske då inte blir så omfattande. Om institutionen eller lärosätet däremot gör en gemensam resurs för alla att använda bör effektiviseringen bli tydligare. Möjligen kan det även innebära en viss kvalitetssäkring.

Metoddiskussion

Bortfallsanalys

Sex intervjupersoner kan tyckas vara något få informanter för en undersökning. Försök gjordes att hitta nya personer när andra hoppade av, men det var inte möjligt. Orsaken till detta kan vara att fenomenet uppsatshandledning på distans med hjälp av webbkonferenssystem ännu är en ganska begränsad företeelse. De tre intervjuade som ingick i samma projekt hade startat en försöksverksamhet under våren 2011. Tidigare hade de inte handlett via webbkamera, även om de kom från ett universitet med mycket distansundervisning. Det kan alltså vara så att det inte finns tillräckligt med många erfarna handledare som önskar prata om sin verksamhet. Adobe Connect är ett förhållandevis nytt system i högskolevärlden. Det har varit en del teknikproblem tidigare vilket även det kan medföra att det inte har använts för handledning i stor utsträckning. Kanske mitt val av metod gjorde att någon valde att tacka nej till att delta i studien. Om man har dåliga erfarenheter av webbkonferensverktyg eller

om man är relativt ny användare så kan osäkerheten kring systemet och/eller den egna förmågan att lösa tekniska problem göra att det känns som ett för stort steg att delta i en intervju. Ett annat skäl till svårigheten att hitta intervjupersoner kan vara upplevd tidsbrist hos handledarna. Att handledning på distans tar tid och är krävande visar resultatet, att då ägna ytterligare en timme frivilligt framför kameran i en intervju kan vara något som man som upptagen handledare väljer bort.

Att endast sex handledare ingår i studien gör att resultatet inte är generaliserbart, även om det kan visa tendenser. De handledare som valde att delta i undersökningen är i stort sett positiva till verktyget, möjligen är det så att de mer negativa väljer att inte svara på anrop eller att hoppa av. Ofta är det eldsjälarna som är först att utveckla metoder inom distansundervisning (Hrastinski 2009), och har man varit med och utvecklat något (som är ett faktum när det gäller de tre handledare som ingår i samma projekt) så bör man vara mer benägen att svara på frågor kring upplägget och även vara positivt inställd. Om undersökningen hade täckt in exempelvis alla handledare som handleder via webbkamera hade kanske resultatet visat på en större komplexitet.

Tillförlitligheten i undersökningen stärks dock av det faktum att jag genomförde intervjuerna i samma verktyg, Adobe Connect, som handledarna verkade i. Att tekniken fungerade, att det blev mer effektivt, att småpratet föll bort, att det var tröttande att mötas via kameran, det blev inte bara berättat för mig, det upplevde jag även själv.

Det fanns funderingar på att komplettera undersökningen med intervjuer från studenter som blir handledda via webbkamera, men eftersom syftet tydligt var avgränsat till lärarprofessionen så avfärdades den tanken. Hur studenter upplever handledning på distans bör ingå i en annan studie. Det som eventuellt kunde ha tillfört något vore att intervjua fler lärare som handledde via webbkamera i mindre arbeten, alltså inte examensarbete. Dock tror jag att för att få en god erfarenhet av handledning bör det vara en kontinuitet i arbetet.

Att intervjua i Adobe Connect

Genom att genomföra studien i den miljö där handledarna verkade i och på så sätt själv uppleva det system de talade om gav ett mervärde i undersökningen så som Kvale (1997) beskriver. Jag ser att det har bidragit till ett mer tillförlitligt resultat. Om jag hade intervjuat handledarna i ett fysiskt rum hade jag endast hört deras berättelser och inte samtidigt upp-

levt det de berättade. Ett exempel är när vi stängde av den rörliga bilden och endast visade stillbilder. Om någon endast hade berättat det för mig hade jag inte förstått lika väl hur det faktiskt förändrar samtalet.

Att verka i den specifika miljön som jag undersökte, medförde att jag fick en bättre förståelse för fenomenet, vilket är essensen i en fenomenologisk undersökning. Jag kunde ställa bättre följdfrågor och jag hade möjlighet att analysera resultaten på ett mer tillförlitligt sätt. Dessutom har jag fått praktiska kunskaper, vilka jag kan ta med mig i andra studier, dela med mig av till kollegor och använda i mitt arbete. Att kameran gjorde att det kändes som att jag fick en bättre kontakt jämfört med telefonsamtal är helt klart, men möjligen är det en personlig upplevelse.

Handledarna påpekade alla att handledningssamtalet blev mer effektivt och att det inte spilla tid på kringprat. Inför studien hade jag räknat med något längre intervjuer, cirka 1 timme, men i praktiken blev de mellan 25-45 minuter långa. Möjligen var det så att även mina intervjuer blev effektivare, det vill säga mer fokuserade på sakinnehållet, när vi möttes via webben.

Första intervjun innebar en hel del tekniskt krångel innan vi kunde starta. Respondenten var dock en van användare av systemet, tillika pedagog, vilket gjorde att det ändå inte kändes så besvärande. Vi skrattade lite åt våra problem på slutet och respondenten sa då "det kanske var bra, lite opretentiöst så där" det vill säga att vår krångliga start gjorde att samtalet fick en avslappnad karaktär. Kanske teknikkrångel kan vara positivt för samtalsandan, sett till teorier kring yttre störningar i form av maktanspråk, prestige och det frigörande samtalet (Habermas 1996) så var det nog faktiskt så att användandet av webbtekniken gjorde att vi (till slut) befann oss i en kommunikation närmast fri från sådana störningar.

Under intervjuerna upplevde jag det som något besvärande att se mig själv hela tiden, samtidigt som jag blev medveten om hur jag med ansiktsuttrycken, till exempel avsmalnande ögon, höjda ögonbryn, leenden och nickningar följde med i samtalet. Att jag såg mig själv hela tiden innebar att jag behärskade mina gester och därigenom förmodligen blev mindre ledande och kanske gjorde mindre påverkan på intervjupersonerna. Det bekräftar att videospelningar kan användas för att bli en bättre intervjuare (Kvale 2003).

Analys

Vid analysen var det en fördel att både kunna se och höra den intervjuade. Jag kunde utläsa tveksamheter i ansiktsuttryck, se visst kroppsspråk och gester och det gjorde att det var lättare att tolka utsagorna. Det var också enkelt att gå tillbaka till materialet.

Didaktiska konsekvenser

Resultatet visar att webbkonferenssystem är verktyg som fungerar för handledning av examensarbeten på distans. Det krävs dock att tekniken är användarvänlig för att pedagogiken ska hamna fokus och för att man som handledare ska kunna koncentrera sig på handledningens form och upplägg istället för tekniska problem och lösningar. Om lärosätet ska använda sig av mer handledning på distans, är stöd och supportfunktioner viktiga. I en större satsning, oavsett om den beror på ett uttalat behov av ökad distansundervisning och/eller för att minska resandet, bör man beakta att det inte bara är eldsjälar, eller de redan frälsta, som kommer att uppmanas att använda sig av systemen. Det krävs både information om vilka möjligheter som finns samt resurser i form av tid och stödfunktioner för att lära sig att hantera verktygen.

Handledarna i denna studie vittnar alla om att det blir mer effektivt och att man sparar tid genom att användas sig av webbkonferensverktyg kombinerat med lärplattformar. Detta har förmodligen sin förklaring i att handledningen struktureras upp tydligare. Grupphandledning på distans är en god idé, åtminstone i början av processen kan studenter handledas gruppvis då de ofta har samma funderingar och frågor kring arbetet. Stödfunktioner i lärplattformar eller i andra verktyg såsom webbsidor kan med fördel användas. Att samla allt material kring examensarbeten på en och samma plats effektiviserar för både studenter och handledare. Styrdokument, kursplaner, kriterier för godkänt, mallar och referenshantering är exempel på vad som kan finnas tillgängligt för alla. Arbetet med att hantera stödmaterial bör ligga på institutionsnivå och behöver inte vara specifikt för distanshandledning. Tvärtom kan distans- och campusstöd struktureras på liknande sätt. Om varje enskild lärare ska göra detta arbete blir det istället för effektivisering en ytterligare arbetsbelastning. Samordning och stöd är alltså nyckelord för en lyckad satsning på handledning på distans.

Att låta studenter läsa och kommentera varandras texter under examensarbetet är ett sätt att skapa en lärmiljö där man lär av och med varandra. Det lärande samtalet sker även mellan studenter, och där kanske utrym-

me finns för en mer likvärdig dialog. Grupphandledning blir då inte bara ett sätt att effektivisera handledningen utan också ett pedagogiskt verktyg för att främja lärande. Kanske är grupphandledning även ett sätt att öka kvaliteten i examensarbetena, förutsatt att det görs på ett genomtänkt sätt. Genom att låta studenter läsa och lära av varandras utkast blir det ytterligare en dimension i examensarbetet vilket kan möjliggöra att produkten blir bättre. Att handleda gruppvis är inte heller något specifikt för distanskurser, utan kan även användas på motsvarande campuskurser. Vid grupphandledning är det dock viktigt att fundera över gruppstorleken. För stora grupper kan medföra att handledaren får en alltför dominerande roll i samtalen och då kan verktyget istället verka hämmande för diskussionen. Webbkonferensverktygets stora fördel är möjlighet till synkron kommunikation även om vi sitter i olika rum, och om dessa möjligheter snävas in, på grund av tekniska tillkortakommanden i stora grupper, så kan handledningsprocessen bli av sämre kvalitet än motsvarande campusvariant.

Dialogen i distansutbildningar är svår att åstadkomma, men med hjälp av ett webbkonferensverktyg där studenter och lärare kan mötas kan denna dialog skapas, dessutom på ett sätt som till stora delar är likvärdigt ett fysiskt samtal. Den mellanmänniska kommunikationen som består av både verbal och icke-verbal kommunikation kanske är essentiell för att det goda handledningssamtalet ska kunna äga rum, det räcker inte med asynkron, skriftlig kommunikation eller med telefonsamtal. Studien visar att handledning på distans med hjälp av webbkamera verkar vara att föredra framför handledning med enbart skriftlig kommunikation. Webbkameran skapar en känsla av närvaro som ger ett mervärde i dialogen mellan handledare och student. För vana distanshandledare handlar det inte om att välja mellan fysiska och virtuella möten, det valet finns inte, utan det handlar om att välja det bästa verktyget för distans och då framstår webbkonferensverktyget som det bästa alternativet .

Mitt syfte med studien var att undersöka hur handledare använder webbkonferenssystem och hur de upplever att använda dem. Blir något annorlunda, och vad blir i så fall annorlunda? Jag har fått svar på hur det används och hur det upplevs, och konstaterar att visst blir något annorlunda jämfört med ett fysiskt möte, men det annorlunda behöver inte vara sämre.

Fortsatt forskning

En kartläggning av omfattningen av handledning på distans och handledning på distans med hjälp av webbkonferenssystem skulle kunna ge tydligare bild av hur lärosätena idag arbetar med frågorna, vilket är intressant för fortsatt utveckling och samverkan kring distansutbildning och kvalitet i distansutbildning. En sådan studie skulle kunna vara av kvantitativ karaktär.

I undersökningen var det endast lärares uppfattning av handledning på distans som behandlades. Ett område som vore intressant att studera är studenternas uppfattning om samma fenomen, det vill säga hur de upplever handledning på distans med webbkonferenssystem. Att undersöka hur studenter upplever den närhet och sociala samvaro som handledarna beskriver som viktiga skulle tillföra ytterligare en dimension, likaså hur de uppfattar maktförhållanden och roller.

Referenser

- Alvesson, Mats, & Sköldbberg, Kaj. (2007). *Tolkning och reflektion*. Lund: Studentlitteratur.
- Argyle, Michael & Trower, Peter. (1979). *Kommunikation mellan människor*. Lund: Studentlitteratur.
- Backlund, Britt. (1997). *Med tanke på talet*. Lund: Studentlitteratur.
- Bakhtin, Michail. (1986). The problem of the text. I Bakhtin M. *Speech, genres & other late essays*. Austin: University of Texas Press.
- Bååth, John A. (1994). *Distansutbildningens grunder*. Saltsjöbaden: DU-Konsult.
- Dafgård, Lena. (2002). *En aktiv distansstuderande i centrum*. I M. Gisselberg (Red.) *Distanslärare och distanslärande. En antologi* (s. 59-85). Kristianstad: Distansutbildningsmyndigheten. Rapport 2002.
- Dysthe, Olga. (2003). *Om sambandet mellan dialog, samspel och lärande*. I Dysthe (Red.). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Dysthe Olga (2003). *Dialogperspektiv på elektroniska diskussioner*. I Dysthe (Red.). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Dimleby, Richard, & Burton, Graemz. (1997). *Oss emellan Mellanmänsklig kommunikation*. Lund: Studentlitteratur.
- Fiske, John. (1990). *Kommunikationsteorier En introduktion*. Borås: Wahlström & Widstrand.
- Fritzen, Lena. (2009). *Handledningens pedagogiska praktik*. I Stigmar (Red.). *Högskolepedagogik. Att vara professionell som lärare i högskolan*. Stockholm: Liber.
- Grayson, David & Monk, Andrew. (2003). *Are you looking at me? Eye contact and desktop video conferencing*. ACM Transactions on Computer-Human Interaction. Vol.10. No. 3. s. 221-243. New York: ACM Press.
- Grytz Olesen, Sören & Möller Pedersen, Peter. (2004). *Pedagogik i ett sociologiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Gustafsson, Christina, Fransson, Göran, Morberg, Åsa & Nordqvist, Inger. (2006). *Att arbeta i Högskolan – utmaningar och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Habermas, Jürgen. (1996). *Kommunikativt handlande. Texter om språk, rationalitet och samhälle*. Göteborg: Daidalos.

- Handal, Gunnar & Lauvås Per. (2001). *Handledning och praktisk yrkesteor*. Lund: Studentlitteratur.
- Handal, Gunnar & Lauvås, Per. (2008). *Forskarhandledaren*. Lund: Studentlitteratur.
- Hartman, Jan. (2004). *Vetenskapligt tänkande. Från kunskapsteori till metodteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Harasim, Linda, Hiltz, Starr Roxanne, Teles, Lucio & Turoff, Murray. (1995). *Learning Networks - A field Guide to Teaching and Learning Online*. Cambridge: The Mit Press.
- Hrastinski, Stefan. (2009). *Nätbaserad utbildning – en introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn. (1997). *Forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Holquist, Michael. (1990). *Dialogism. Bakhtin and his world*. Routledge: New York.
- Högskoleverket. (2007). *Vad är kvaliteten i distansutbildning? Utvärdering av lärarutbildning på distans*. Stockholm: Högskoleverket. Högskoleverkets rapportserie. (2007:41 R).
- Högskoleverket. (2011). *Kartläggning av distansverksamheten vid universitet och högskolor*. Stockholm: Högskoleverket. Högskoleverkets rapportserie. (2011:2 R).
- Högskolan i Borås. (2009). *Forsknings- och utbildningsstrategi 2009-2012*. Dnr. 310-07-69. Borås: Högskolan i Borås.
- Högskolan i Borås. (2011). *Högskolegemensam handlingsplan för hållbar utveckling 2011-2013*. Dnr. 85-11-19. Borås: Högskolan i Borås.
- Igland, Mari-Anne och Dysthe, Olga. (2003). *Mikhail Bakhtin och socio-kulturell teori*. I Dysthe (Red.). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Katzeff, Cecilia och Skantz, Katarina. (1997). *Talande huvuden och dubbningsjuka. Betydelsen av videokvalitet för videomedierad kommunikation - En litteraturförteckning*. SISU.
- Kvale, Steinar. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lantz, Annika. (1993). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Laurillard, Diana. (2009). *The pedagogical challenges to collaborative technologies*. Computer-Supportet Collaborative learning. Vol. 4. (s. 5-20).

- Lindh, Gunnel & Lisper, Hans-Olof. (1990). *Samtal för förändring*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindh, Anders. (2006). ”Det kan vara svårt att sätta fingret på vad det är, men... ansiktet skapar en närvarokänsla!” Några blivande lärares tankar om närvaro i videokonferens med webbkamera. I *Några erfarenheter från SÅL-projektet*. En antologi. s. 116-144. Malmö: Malmö Högskola.
- Lögdlund, Ulrik. (2011). *In the framework of videoconference classrooms at local learning centres in Sweden*. European Journal for Research on the Education and Learning of Adults. Vol. 2. Nr. 1. S. 89-105.
- Lökensgard Hoel, Torlaug. (2010). *Skriva på universitet och högskolor*. Lund: Studentlitteratur.
- Lönn Svensson, Anngerd. (2007). *Det beror på – erfarna forskarhandledares syn på god utbildning*. Göteborgs universitet: Göteborg.
- Rydberg Fåhraeus, Eva. (2011). *Handledning på nätet*. I Hrastinski (Red.). Mer om nätbaserad utbildning. Lund: Studentlitteratur.
- Saalman, Elisabeth. (2011). *Handledning på nätet*. I Hrastinski (Red.). Mer om nätbaserad utbildning. Lund: Studentlitteratur.
- Skagen, Kaare. (2003). *Handledningssamtal i Bakhtin-perspektiv*. I Dysthe (Red.) *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Sussex, Roland. (2008). *Technological options in supervising remote research students*. Higher Education. Vol. 55 . Nr. 1. (s.121-137).
- Stacey, Elizabeth & Fountain, Wendy. (2001). Student and supervisor perspectives in a computer-mediated research relationship, i *Meeting at the crossroads : proceedings of the 18th Annual Conference of the Australasian Society for Computers in Learning in Tertiary Education* (s. 519-528.). The University of Melbourne: Melbourne.
- Szklarski, Andrezej. (2009). Fenomenologi som teori, metodologi och forskningsmetod. I Fejes & Thornberg (Red.). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Säljö, Roger. (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Thornberg, Robert & Fejes, Andreas. (2009). Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier. I Fejes & Thornberg (Red.). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Ward, Peter. (2000). *Digital video camerawork*. Oxford: Focal Press.
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Widén, Pär (2009). Kvalitativ textanalys. I Fejes, Andreas. & Thornberg, Robert. (Red) (2009). *Handbok i kvalitativ analys* (s.136-151). Stockholm: Liber.

Widerberg, Kark . (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Elektroniska källor

Nationalencyklopedien www.ne.se [2011-05-23]

Studera.nu www.studera.nu [2011-05-23]

Rikstermbanken www.rikstermbanken.se [2011-05-23]

Bilaga 1

Missiv

Hej.

Jag heter Linda Borglund och arbetar som universitetsadjunkt/IKT-pedagog på Högskolan i Borås. Jag har fått ditt namn av en kollega till mig, xxxx xxxxxx. Anledningen till att jag skriver till dig är att du kanske är intresserad av/arbetar med handledning på distans.

Under våren 2011 kommer jag att genomföra en undersökning av handledares upp uppfattning av uppsatshandledning med hjälp av webb- och/eller videokonferenssystem inom högre utbildning. Undersökningen kommer att resultera i en magisteruppsats i pedagogik. Jag söker nu personer som handleder uppsatser/examensarbeten på distans med hjälp av webb- eller videokonferenssystem och som vill delta i en intervju.

Undersökning är av kvalitativ karaktär och jag tänker genomföra intervjuer via Adobe Connect. Om du kan tänka dig att delta så hör av dig till mig. Du kanske även har någon kollega som kan vara aktuell?

Jag planerar att göra intervjuer i början av april.

Med vänlig hälsning

Linda Borglund

Bilaga 2

Missiv

Hej.

Jag heter Linda Borglund och arbetar som universitetsadjunkt/IKT-pedagog på Högskolan i Borås. Under våren 2011 kommer jag att genomföra en undersökning av handledares uppfattning av uppsatshandledning med hjälp av webb- och/eller videokonferenssystem inom högre utbildning. Undersökningen kommer att resultera i en magisteruppsats i pedagogik.

Jag söker nu personer som handleder uppsatser/examensarbeten på distans med hjälp av webb- eller videokonferenssystem och som vill delta i en intervju. Undersökning är av kvalitativ karaktär och jag tänker genomföra intervjuer via Adobe Connect (system för webbkonferens). Jag kommer att spela in samtalet men det är endast jag som kommer att ta del av materialet. Du kommer att vara anonym i undersökningen. Intervjun beräknas ta ca 1-1,5 timme i anspråk.

Jag hoppas du kan delta någon av följande tider:

5/4 kl. 10 eller kl. 13

6/4 kl. 10 eller kl.13

7/4 kl. 13 eller kl.15

12/4 kl. 10 eller kl. 13

14/4 kl. 10 eller kl. 13

15/4 kl. 10

Ange gärna flera tider då du kan. Om du inte kan någon av ovanstående tider, ge gärna egna förslag! Jag skickar en bekräftelse på din tid så fort som möjligt. Jag kommer att i god tid innan intervjun skicka en länk till ett virtuellt rum och instruktioner om hur du använder Adobe Connect om du inte tidigare har gjort det.

Vill du veta mer om undersökningen tveka inte att kontakta mig!

Med vänlig hälsning

Linda Borglund

Bilaga 3

Intervjuguide

Presentation: syfte: att undersöka handledares erfarenhet av och uppfattningar om handledning på distans via webbkamera.

Allt material behandlas konfidentiellt. Jag kommer att spela in det här. Bara jag ser det.

Inledning – rollen - distans

Inledning

- Var arbetar du?
- I vilket ämne handleder du?
- Hur länge har du varit handledare?
- Hur länge har du handlett på distans?

Handledarens roll

- Hur ser du på din roll som handledare?
- Vad är handledarens viktigaste uppgift? Handledning på distans.
- Hur länge har du använt dig av webb- eller videokonferens-teknik i handledningen? Varför gör du det?
- Hur du gör när du handleder på distans? Grupper? Individuellt? Hur länge? Hur ofta? Hur förbereder du dig?
- Bli något annorlunda jämfört med face-to-face?
- Vad blir annorlunda? Hur?
- Har du något att tillägga?

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION